

Stane Granda

SLOVENIENS BLATT – ČASOPIS IZ LETA 1848

V znamenitem uvodnem članku v Novicah 22. marca 1848, ki je izšel s svečano rdečo okrasno obrobo, je med pridobitvami revolucije zapisano: "Na dalje so milostljivi cesar Ferdinand ravno ta dan tudi dovolili, de prihodnjič se bojo smeje vsake bukve, Novice ali časopisi in vsaka druga reč v natis dati, brez de bi jo mogli kakor dosihmal, tiskarni sodnici (cenzuri) pokazati in od nje posebno dovoljenje natisa dobiti. Zdaj bomo tedej prosto pisali, kar bomo hotli, de bo le resnično in pravično. Oj, to je neizrečena dobrota, da nam niso usta več zavezane!"¹ Tudi ustava z dne 25. aprila je v 19. členu zagotavljala: "Svobodnost govorjenja in natisa (Presse) je po popolnoma overženi tiskarni sodii ali cenzuri po ustavnim pismu zagotovljena..."²

Državljeni so sprva na to nedvomno veliko pridobitev revolucije reagirali s tiskanjem različnih lepakov. Tem so se hitro pridružili številni novi časopisi. Slovenci so se do sredine leta posluževali predvsem različnih drobnih natisov, obstoječe časopise pa zasipavali s svojimi članki. V tem pogledu je zelo ilustrativen primer osrednjega graškega časopisa Gratzter Zeitung. Enega izmed vrhov tovrstnega priložnostnega tiska pomeni polemika ob frankfurtskih volitvah med dunajsko Slovenijo in lastnikom leskovške graščine grofom Antonom Aleksandrom Auerspergom - pesnikom Anastazijem Grünom.

Uredništva časopisov so bila sprva zelo širokosrčna in so praktično vse sprejemala, kmalu pa so dopise in celo plačane priloge začela selekcionirati v skladu s politično opredelitvijo časopisa. Prav svoboda tiska in spremembe v dotedanji uredniški politiki časopisov so pogojevale odločitve o začetku izdajanja novih časopisov.

V okviru današnjega slovenskega ozemlja so najhitreje reagirali v Celju, ki je bilo eno naših najživahnejših mest v revoluciji 1848/49. 1. aprila so začeli izdajati Cillier Wochenblatt. 31. maja so Novice objavile, da bo po 1. juliju samo na Kranjskem izhajalo kar 7 časopisov.³ Med njimi navajajo kot četrtega "Sloveniens Blatt, nemški, v Novim mestu pri gospe Marii Tandlerjevi izhajajoči list." Z Dolenjsko oziroma Belo krajino je posredno povezan tudi zadnji med naštetimi "7) Vedež za mladost i.t.d. v slovenskim jeziku pri gospe Egerjevi v Ljubljani izhajajoč." Ta časopis je snoval in ga potem tudi izdajal metliški rojak Ivan Navratil, ki je služboval v Ljubljani na deželnem sodišču.⁴

Novemu mestu je dajalo večji pomen kot ga je dejansko zaslužilo dejstvo, da je bilo sedež okrožja. Verjetno je to tudi vplivalo, da se je neposredno po propadu Ilirskih provinc naselil v njem tiskar Heinrich Tandler.⁵ Po njegovi smrti 1836. leta je obrt vodila vdova Marija, ki se ji je 1848. pridružil še sin Konstantin. Ker samo od tiskarstva ni bilo mogoče živeti, sta imela tudi knjigarno in papirnico. Oboje je bilo tudi zaradi gimnazijcev verjetno celo bolj donosno. Ker so v knjigarni knjige tudi posojali, sta lastnika tiskarne, zlasti pa Konstantin, navezala dobre družabne stike z Novomeščani. Poznala sta tudi krog, ki je uprizoril Linhartovega Matička. Svoboda tiska, obstoj tiskarne ter kroga pristašev revolucije na čelu z advokatom dr. Jožefom Rosino, so vplivali na odločitve o izdajanju časopisa. Lastnica tiskarne Marija Tandler je v upanju na zaslužek postala založnica prvega dolenjskega časnika.

10. maja ali neposredno po tem so v Novem mestu natisnili poizkusno številko časopisa Slovenia. 18. maja je v prilogi Laibacher Zeitung Intelligenz Blatt izšel oglas, ki je s 1. julijem najavil začetek izhajanja časopisa Slovenia. Poleg osnovnih podatkov o časopisu je obvestilo vsebovalo tudi podatek, da je poizkusni list v Ljubljani na razpolago v knjigarni Georga Lercherja. Enak oglas je bil objavljen še 20. in 30. maja. Novice so 17. maja, Laibacher Zeitung pa naslednji dan, objavile obvestilo, da bo s

¹ Slava, slava našimu presvitlimu cesarju Ferdinandu Pervimu! Novice 22.3. 1848.

² Slovenski prevod ustave so Novice kot samostojno prilogo objavile 3. maja.

³ Časopis na Kranjskem. Novice, 31.5. 1848.

⁴ SBL II, str. 193-196, glej tudi Jože Dular, Brata Navratila. Metlika 1980.

⁵ Miloš Jakopec, Časnikarstvo na Dolenjskem 1848-1941. Novo mesto 1994, str. 32-34 in 44-62. Glej tudi Ludvik Tončič, Tiskarstvo na Dolenjskem. Novo mesto 1989, str. 35-41.

1. julijem začel v Ljubljani izhajati slovenski časopis Slovenija. To dejstvo, ki kaže kako šibke stike je imel novomeški krog z ljubljanskimi "Slovenci", je povzročilo, da so v Novem mestu že 16. maja naslov časopisa spremenili v "Sloveniensi Blatt".⁶ Očitno so jim informacijo o ljubljanskih načrtih posredovali tiskarji. V Novem mestu so zato natisnili novo poizkusno številko časopisa, ki se je od prejšnje razlikovala le po naslovu, saj je celo datum, 10. maj, ostal isti.

Odločitev o izdajanju časopisa jasno govori o navdušenju novomeškega kroga nad spremembami, ki jih je prinesla revolucija. Zelo drzna bi bila trditev, da je za njo stal krog, ki je vplival na potek in rezultat volitev v frankfurtski parlament. Te so nedvomno sprožile diferenciacijo, ki pa v dneh, ko so se v Novem mestu odločili za časopis, še ni v polnem teku. Ta čas namreč sodi v fazo, ko so bili pristaši revolucije navdušeni nad vsemi spremembami, ko je advokat dr. Franc Zupančič kandidiral za namestnika poslanca v frankfurtski parlament in ko je okrožni zdravnik Julius von Vest, eden izmed dobrih znancev poslanca Antona Laschana, čutil potrebo, da napiše članek za prvo številko novomeškega časopisa. Dr. Jožef Rosina, ki je bil uspešen advokat in temu primerno zaposlen, je za urednika izbral drugega aktuarja novomeškega okrajnega urada, Franca Polaka, Gorenjca, ki je že pri Matičku pokazal svoj organizacijski talent, bister mož, ki je slovel tudi po svoji izobrazbi, hkrati pa za svoje življenje in razvade neskončno potreboval denar. Nekaj dolgov je imel tudi zaradi mame, ki je spomladi umrla v Kranju.

Finančno ozadje podjetja ni jasno. Kakšnega velikega zaslužka niso mogli predvideti. Polletno naročnino so določili na 1 gld 15 kr. Enaka je bila cena Slovenskega cerkvenega časopisa in Laibacher Kirchen Zeitung, 5 kr je bil cenejši od Celskih slovenskih novin in kar 30 kr od Cillier Zeitung. O nakladi ni podatkov. Konkurenca je bila huda. Revolucija je res povečala zanimanje za tisk, ponudba je narasla, le večina ljudi ni imela nič več denarja v žepu, mnogi celo manj. Oglasi v Laibacher Zeitung kažejo željo, da bi bil časopis razširjen po Kranjski. Omenjeni časopis so izbrali za oglaševanje zaradi istega jezika. O Bleiweisovih stališčih do njega ne vemo ničesar. Nimamo vzroka, da bi mu pripisovali, da se ga je bal.

Sloveniensi Blatt je bil predviden kot tednik, ki naj bi izhajal vsak torek. Format časopisa je bil 30 x 21 cm, prelom v dva stolpca, nekaj malega je izjem, na 18 cic.⁷ Ekspedit je opravljala tiskarna v Novem mestu, ki je za nekatere naročnike organizirala tudi raznašanje na domove.

Namen časopisa je bilo spremljanje aktualnih vprašanj. Obravnavali naj bi tudi predloge zakonov. Urednik je želel povezati ljudi različnih nazorov. "Ime časopisa označuje njegov odnos do krajev in prebivalcev, izbor jezika je izraz želja za mirno sožitje ljudstev." Takšna načela v tistem času niso nič posebnega, zato velja nekoliko podrobneje pogledati, kaj se dejansko skriva za njimi.

Krog, ki se je odločil za izdajanje časopisa in mu izbral ime Slovenija, so nedvomno sestavljali tudi ljudje, ki so želeli povezavo vseh Slovencev znotraj monarhije. V tem so videli eno izmed osnov preureditve monarhije, saj naj bi dežele kot fevdalne ustanove skupaj s plemstvom propadle. Izbira naslova kaže v določeni meri tudi slovansko čustvovanje, ne toliko v smislu panslavizma kot v prepričanju, da je Avstrija v določenem smislu tudi slovanska država, da ima določene naloge, cilje ter poslanstvo med Slovani. V njej so mnogi videli edino silo, ki naj bi bila sposobna zaustaviti konzervativno Rusijo. Nenazadnje kaže izbira imena časopisa tudi njegovo protifrankfurtsko nastrojenost. Izbira nemškega jezika je realni odraz razmer v takratni slovenski kulturni družbi. Seveda so vsi ali vsaj velika večina ljudi obvladali slovenščino, težko pa so se v njej, zlasti pismeno, izražali. To je še toliko bolj veljalo za zahtevnejšo problematiko. Nenazadnje je eden izmed namenov daljših citatov, ki se jih pogosto poslužujemo, tak je uporabljen tudi na začetku tega poglavja, prav opozarjanje na težave pri izražanju in terminologiji. Izbira nemškega jezika za novomeški časopis nam prav plastično utemeljuje nastanek pikre trditve, da je občevalni jezik med kulturnimi Slovani nemški.

Seveda so bile tako na izbiro naslova kot jezika hitre reakcije. Nekdo je v Illyrisches Blatt zapisal, da že razume, da je Slovenija lahko naslov slovenskega časopisa, da pa takega nosi tisti, ki izhaja v nemščini, pa je enako kot če bi imel slovenski časopis naziv Teutonia ali Germania. Časopisu je bil pripisan tudi namen slaviziranja "nemškega elementa na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem".⁸ Iz Novega mesta je takoj sledil odgovor, ki sta ga podpisala založnica in urednik. V njem sta uvodoma sporočila spremembo naslova v Sloveniensi Blatt. Ker pripombe na razkorak med naslovom in jezikom časopisa nista najbolje razumela, sta zatrjevala, da je naslov Slovenia latinski za razliko od

⁶ Erklärung. Illyrisches Blatt, 27.5. 1848.

⁷ Miloš Jakopec, Časnikarstvo v Novem mestu. Rast 1, 1990, str. 112.

⁸ "Slovenia", Illyrisches Blatt, 20.5. 1848.

Slovenija, ki je slovanski (!). Časopis Slovenia naj bi bil torej po naslovu enak tistim, ki se imenujejo "Carniolia", "Moravia" ...⁹

Na izbiri jezika je v Novicah 7. junija reagiral neki Kersnik.¹⁰ Skoraj gotovo je to Janez Kersnik, okrajni komisar in sodnik z Mirne, ki je znan tudi kot avtor članka "Kmetje varite se šuntarjev", v katerem je negativno poročal o obnašanju Jurija Gajerja na tamkajšnjih frankfurtskih volitvah.¹¹ Pravi, da je žalosten, ker bo časopis Slovenija, v oklepaju je verjetno urednik še pripisal Sloveniens Blatt, izhajal v nemškem jeziku, "ker bo dete, "Slovenija" imenovano, pa ne bo slovensko govorilo." Kersnik, ki je verjetno bil resnični pristaš slovenske pomladi in je prebujenje svojega naroda pozdravljal, je bil v mnogočem dokaj konzervativen. Zato ni popolnoma jasno, ali se v njegovem članku ne skriva tudi določena kritika novomeškega kroga: "...nisim sicer žalosten zato, ker bo Novomestnjanam nova zarja zasijala, in rodila novo dete Slovenijo, zakaj po dobro vredvanih časopisih se ljudstva izobražujejo (likajo) in ravno to svojim rojakom vsak rodoljub serčno privoščiti mora;..." O tem, da Polaka ali dr. Rosine ni dobro osebno poznal, skoraj gotovo ne more biti dvoma. Zato je tudi patetični vzklík: "Kje je vaša vnema za domorodnost, ljubi moji sosedje?" lahko tudi dvoumno zastavljen. Kersniku je namreč bila veliko bolj všeč raven Novic kot pa tista, ki jo je na papirju, zdaj pa mogoče tudi v osebah Polaka in dr. Rosine obljubljal novomeški časopis Sloveniens Blatt. Uredništvo Novic ali bolje kar Bleiweis sam, je na kritiko z Mirne reagiralo z razmeroma obsežno opombo pod črto. V njej priznava potrebo po nemških časopisih, "ki se potegujejo za domorodne reči zoper toliko trumo sovražnikov...". Hkrati pove, da imajo zahteve za uveljavitev slovenskega jezika hude nasprotnike, da mnogi v tem vidijo separatizem, načrte za zatiranje Nemcev. Opombo zaključuje misel, da imajo Slovenci pravico zahtevati, da je njihov jezik upoštevan in uporabljan, da imajo "pravico terjati, de se nam materni jezik ne zatiruje, kakor se je - Bogu naj bode potoženo! do zdej zatiral ... tega naj se derži tudi vsak časopis na Slovenskim, naj bode v nemškem ali slovenskim jeziku pisan." Sloveniens Blatt je tako dobil "navodilo za obnašanje" tudi od uredništva Novic, hkrati pa nam je posredno opisano takratno vzdušje na Kranjskem, ko so podpisovali peticijo za Zedinjeno Slovenijo in ko so v Novem mestu snovali časopis.

Kot poizkusni številki sta bili označeni prvi dve izdaji novomeškega časopisa, ki se, kot smo že omenili, razlikujeta le po naslovu. Uvodni članek Slovenije prebujenje¹² je napisal dr. Jožef Rosina. Tiskan je enokolonsko, z večjimi črkami kot sicer in bolj razpeto, svečano. Novomeškega advokata, eno osrednjih osebnosti novomeškega kroga pristašev revolucije, so marčni dogodki zelo navdušili. Zrušili naj bi zid med cesarjem in ljudstvom, ki je dobilo pravico do oborožitve, svobodo tiska in ustavo. Vsega tega je deležna tudi Slovenija. Zato se naj prebudi in vriska. Pozdravi naj svoje sinove po okrožjih Kranjske, Koroške, Štajerske in Istre, ki so se zavedli svoje narodnosti in se zavzemajo za napredek naroda, za uvedbo slovenskega jezika v šole in na sodiščih. Članek zaključuje s pozivom k zaupanju v Slovence, cesarja, k bratovski povezanosti narodov pod žezlom ustavnega cesarja.

Pisanja pobudnika ustanovitve časopisa ne moremo prišteti k načelnim člankom. V bistvu je to nekakšen čustven izliv in kot tak ima nekatere pomanjkljivosti. Slovenija mu je že nekakšno dejstvo, kar je daleč od resnice, vendar v skladu z majskimi občutki velikega dela pristašev Slovenije, o čemer nam zgovorno pričajo dogodki ob zbiranju podpisov k peticiji Dunajske Slovenije.

Ne preseneča le naštevanje pridobitev revolucije ampak tudi njegovo naštevanje slovenskih dežel. Da je pozabil Prekmurce, Beneške Slovence ali Rezijane, ni nekaj izjemnega, toda pozabiti na Trst in Goriško, to pa je že rezultat pretiranega predajanja čustvom. Izrecno ni nikjer omenjena protifrankfurtska naravnost takratne slovenske politike, čeprav pozivi vladarju in enotni Avstriji niso nič drugega. Žal ne moremo podrobneje pojasniti poziva Sloveniji naj zaupa svojim otrokom. Ali so to mišljeni mladi, ki so prevzemali niti slovenske politike v svoje roke?

Urednik Franc Polak se je izkazal s člankom Misli o sodobnih avstrijskih razmerah.¹³ Opozoril je, da se kljub navdušenju nad spremembami porajajo tudi različni problemi. Osrednji se mu zdi razmerje med Slovani in Nemci v bodočem avstrijskem parlamentu. Po mnenju nekaterih naj bi slovanska večina ogrožala nemško manjšino. Kot se spominjamo, je bilo obratno razmerje eden izmed motivov za zavračanje frankfurtskih volitev. Polak ugotavlja, da so med Poljaki, Čehi in Slovenci velike razlike tako v jezikovnem pogledu kot gospodarskih interesih. Spomladansko, porevolucijsko bratenje Slovanov na Dunaju želi prepričati državno upravo, da obstajajo, da bi radi rešili svoje ostanke pred

⁹ Glej op. 6.

¹⁰ Dopis iz Mirne. Novice, 7.6. 1848.

¹¹ Novice, 17.5. 1848.

¹² Sloveniens Erwachen.

¹³ Gedanken über die gegenwärtige Zustände Oesterreichs.

nemškim pritiskom, hkrati pa je tudi izraz navdušenja nad toliko zaželeno enakopravnostjo narodov. Ugotavlja, da so Nemci najštevilčnejši v Avstriji, z najbolj razvito literaturo in jezikom, ki je trenutno edini, v katerem komunicirajo izobraženi Slovani.

V drugem delu članka razpravlja o večpomembnosti besede ljudstvo (Volk). Loči ga v jezikovnem in državnopravnem smislu. V zadnjem primeru so nemški Alzačani s Francozi eno ljudstvo in nemški Švicarji z Ženevcami tudi eno. Nihče od njih se ne želi povezati z Nemčijo. Tako tudi avstrijska ljudstva tvorijo eno ljudstvo. Avtor bi bil pri razlagi teh dejstev veliko bolj spreten, če bi ločil izraze ljudstvo, narod, državljani. Probleme s tovrstno terminologijo je imel večinski del takratne avstrijske publicistike. Polak tudi Madžare poziva, naj opustijo svoje načrte in se vrnejo v družbo avstrijskih ljudstev, saj so zaradi svoje nerazvitosti in kot manjšina v ogrskem delu države dejansko ogroženi. Le Avstrija jim v družbi z Nemci zagotavlja obstoj.

Na koncu obračunava še z republikanskimi idejami. Ne načelno, saj jih za Francijo smatra kot edino primerne, ampak v domačih razmerah, saj je za pretvorbo neke države v republiko potreben določen kulturni in politični razvoj "ob neposredni spremembi pa veliko vrenje".¹⁴ Tega pa si v Avstriji na še kadečih se razvalinah prejšnjega sistema ne morejo privoščiti.

Ob tem Polakovem članku moramo le obžalovati, da nivoja, ki ga je prikazal pri pisanju tega sestavka, ni uspel ohraniti v nadaljnjih člankih.

Naslednji prispevek je namenjen ceni soli.¹⁵ Napisal ga je novomeški okrožni zdravnik dr. Julius von Vest. Izhaja iz dejstva, da je sol nujni dodatek hrani živali in ljudi, da je Dolenjska kupi letno 15.000 centov (1 cent je 100 funtov po 0,56 kg torej 56 kg), da pa bi je samo za živino potrebovali 16.000 centov. Mnoge družine si soli ne morejo privoščiti in je tudi živini ne morejo polagati. Tudi zato je dolenjska živinoreja slaba. Predlaga, da bi država, ki je lastnik solnega monopola, ceno soli zmanjšala. Z nižjo ceno bi dosegli ob višji porabi enak ali celo višji dohodek. Izboljšala pa bi se tudi prehrana prebivalstva in živine. Znižanje cen dopuščajo tudi njene ogromne zaloge v naravi. Avtor opozarja, da je vprašanje te začimbe velik problem, da ga je sprožil že preteklo leto v Kmetijski družbi, da so enako prošnjo vladarju poslali tudi kranjski deželni stanovi na seji 6. aprila 1848.

Problem, ki se ga loteva okrožni zdravnik von Vest, je eden tistih, ki jih naše zgodovinarje ne zna in ne zna vključiti v podobo preteklosti. Eno izmed pomembnih sporočil zgodbe o Martinu Krpanu ne more prodreti v našo zavest, čeprav si neslane hrane ne moremo predstavljati. Pomanjkanje soli je bil eden izmed znakov revščine, ki je kraljevala po naših vaseh.

Zadnji članek je pripis Polakovemu članku.¹⁶ Ni podpisan, vendar je verjetno on njegov avtor. Govori o nemško-čeških nasprotjih, o političnih nazorih, ki jih ločujejo. Avtor vidi nevarnost predvsem v tem, da omenjena nasprotja povzročajo nemško-slovansko polarizacijo, ki bi lahko slednje v iskanju pomoči spravila pod rusko knuto. Polak veliko vlogo pripisuje stališčem Francije.

Pod črto je edina lokalna vest: seznam izvoljenih poslancev in njihovih namestnikov v frankfurtski parlament. Vest je ne samo brez komentarja, ampak celo brez pojasnila, da n.p.r. na Mirni ne poslanec ne namestnik izvolitve nista sprejela.

Na zadnji strani je celostranski oglas za časopis, ki je skoraj popolnoma enak tistemu v Laibacher Zeitung. Pod črto sta navedena tiskarna in založnik ter odgovorni urednik. V prvem primeru nastopa Marija Tandler, v drugem pa Franc Polak.

Ob tem prikazu poskusne, hkrati pa reklamne številke ali natančnejše obeh se nam zastavi vprašanje, komu je bil časopis namenjen. Uvodoma moramo ugotoviti, da je bila na časopisnem trgu poleg domačih tudi huda konkurenca graških in dunajskih časopisov, ki so po aktualnosti in kvaliteti presegali domače. Načelni članki so sicer zanimivi, vendar ne za širok krog bralcev, še zlasti ne za preproste ljudi, ki so v našem prostoru vendarle prevladovali. Sem lahko prištevamo tudi nižje uradnike. Sloveniens Blatt tudi ni mogel veliko računati na elitne naročnike s Kranjske niti na tiste, ki bi morali časopis naročiti zaradi svojega položaja. Ugleda v družbi še ni imel. Še najbolj zanesljivo skupino naročnikov oziroma kupcev moramo iskati v krogu, ki je iz svoje dežele in lokalne zavesti želel podpirati vse tisto, kar je peljalo h kulturnemu napredku. Teh ljudi ni bilo tako malo, našli bi jih med duhovniki, graščaki in višjimi uradniki ter učitelji. Laični del tega kroga se je v tem času še polariziral, cerkveni pa je skoraj moral naročiti tudi nemški in slovenski cerkveni časopis in Vedeža, ki ga je začel za mladino izdajati metliški rojak Ivan Navratil. Tako se krog morebitnih naročnikov

¹⁴ Zdi se, da pod izrazom Gährung razume nasilno, revolucionarno preobrazbo družbe.

¹⁵ Wohlfeiles Salz! Ein Nothruf Unterkrains.

¹⁶ Nachschrift zu den Gedanken über die gegenwärtigen Zustände Oesterreichs.

naglo oži, še zlasti, če upoštevamo, da je tako plemstvo kot duhovščino v veliki meri obvladoval strah kaj bo v prihodnje z njihovimi prihodi.

Kot smo ob omembi rezultata frankfurtskih volitev posredno že opozorili, preseneča ureditev časopisa. Urednik je očitno podcenjeval vrednost lokalnih vesti. To si danes težko predstavljamo, pri časopisih do leta 1848 pa je to dokaj pogost pojav. Vzrokov za to je verjetno več. Na prvem mestu bi omenili prepričanje, da lokalne novice niso pomembne, da hitro zastarijo, da ne sodijo v časopis.

Sloveniensi Blatt ne v poskusnih številkah pa tudi kasneje ni registriral vrste lokalnih dogodkov, niti tega, da je n.pr. 20. novembra 1848 umrl novomeški prošt Andrej Albrecht, ki ni bil samo najvišji cerkveni dostojanstvenik v novomeški kresiji ampak tudi nabožni pisatelj. Pričakovali bi, da bo spregovoril vsaj o uvajanju slovenskega jezika na gimnaziji, pa nič takega.¹⁷ Nenazadnje je tak odnos do lokalne problematike tudi izraz miselnosti, po kateri se je pametno ukvarjati z "velikimi problemi", dejanske pa zanemarjati. Zato lahko sklenemo, da je časopis, ki je pozabil že v prvi poskusni številki na nemirno kmečko okolico, na dogodke okoli pravilitev v frankfurtski parlament, tudi izraz zaostalosti okolja, v katerem je izhajal. Vse to pa ne zmanjšuje vrednosti novomeškega podviga, saj je prva številka izšla skladno z napovedjo 4. julija in naprej še vsak torek do 29. decembra, ko je kot zadnja izšla 26. številka.

Tiskar je bil ves čas dokaj površen. Tiskarske napake so dokaj pogoste. Značilna je tista iz zadnje številke. V glavi časopisa piše torek, 29. december. Trek je bil 26. decembra. Nejasnost pojasnjuje opozorilo 19. decembra, da bo zaradi božičnih praznikov naslednja številka izšla 29. decembra. Tisti dan pa je bil petek in ne torek.

Že ob prikazu poskusnih števil je bilo opozorjeno, da je bil časopis zasnovan izrazito problemsko, da so ga bolj zanimala splošna vprašanja kot pa lokalni dogodki in težave. Njegova vsebina je obravnavana z naslednjih stališč: odnos do revolucije, stališča do preureditve monarhije, odnos do velikonemške ideje in frankfurtskega parlamenta, položaj kmeta, gospodarska in socialna vprašanja na Dolenjskem, šolstvo, nacionalna garda, drobne zanimivosti, lokalne novice, posebne priloge. Tako ločevanje problematike seveda ne odraža uredniške politike ampak je le metoda, da spoznamo časopis, njegove sodelavce, hkrati pa nazore ljudi, ki so vanj pisali.

Že menjava oblastnika je za človekov spomin velik dogodek, še večji pa sprememba družbenega sistema. Ljudje prve polovice 19. stoletja so nedvomno bili pod močnim vtiskom francoske revolucije, Napoleonovih vojn, julijske revolucije in splošnega evropskega dogajanja v letu 1848.

Urednika Sloveniensi Blatt je revolucija kot družbeni pojav zelo pritegovala. Marčni in njenim pričakovanim posledicam je zato namenil obilo pozornosti. Članek Revolucija v letu 1848¹⁸ je izšel med 4. julijem in 3. oktobrom kar v 11 nadaljevanjih.

Uvodoma avtor ugotavlja, da se tekoči politični dogodki vrstijo s tako naglico, da jim mnogi težko sledijo in jih še težje razumejo. Zanj to ne velja, saj se mu ne zdijo nekaj novega, domneva, da bo lahko predvidel tudi njihov nadaljnji potek. V revoluciji vidi skupno težnjo ljudstev za svobodo človeštva. To bodo dosegla z zavestnim neupoštevanjem parcialnih stanovskih in nacionalnih interesov.

Pogled v preteklost začenja z nastankom fevdalizma, ki naj bi ga Germani razširili po Evropi. Plemstvo in duhovščina sta dobila zemljiška gospostva, ostali pa človeka nevredno življenje. Iz krščanstva in prosvetljenstva je pri Francozih nastala filozofija, ki je zahtevala povratek k naravnemu pravu, ki naj velja tako za posameznike kot narode. Za uresničitev teh zahtev je potrebna velika sila, ki se je sprostila v francoski revoluciji. Zanj je to začetek evropskega procesa, ki še traja in se bo spremenil v svetovnega. Polak ne obžaluje velikih žrtev, ki jih je zahtevala francoska revolucija, primerja jih z žgalnimi daritvami za očiščenje grehov preteklosti. Tako kot do revolucije ima velike simpatije tudi do Napoleona, čeprav je bila samodržec. Pripisuje mu zasluge za nacionalno prebujo, občutek nacionalne skupnosti pri Nemcih in Italijanih, hvaležen mu je tudi za Ilirske province. Zanj so pomembne ne le, ker so ponovno združile brate, ki se skoraj niso več poznali, ampak tudi zaradi slavne in zmagovite preteklosti Ilirije. Kompleks, da Slovenci nimamo slavne in daleč nazaj segajoče zgodovine, je mučil tudi Polaka.

V nadaljevanju analizira evropske razmere, pri čemer je posebno vpadljivo njegovo poudarjanje finančne moči Anglije in njene svobodne ustave. Prepričan je, tudi zaradi francoskega primera, da neurejeno gospodarstvo vpliva na izbruh revolucije, zato je Metternich tovrstne finančne podatke skrbno skrival. Po avtorjevem mnenju prav ravnanje omenjenega politika najbolj zgovorno kaže, da revolucionarnih idej ni mogoče zaustaviti. Ne skriva svojega navdušenja nad željo Italijanov za

¹⁷ 225 let novomeške gimnazije. Novo mesto 1971, str. 77.

¹⁸ Die Revolution im Jahre 1848.

združitev in za republikanske ideje, kritičen pa je do Nemcev, ki so zaverovani v teritorij nekdanjega Nemškega cesarstva. Iz istih vzrokov je kritičen tudi do Madžarov, čeprav je tudi tam največji grešnik germanizacija. Posebej škodljivo je nemško naseljevanje slovanskega ozemlja, katerega posledic tudi ruski cesar ni razumel. Za Polaka so vsi absolutisti enaki in vsa tlačena ljudstva se borijo za svobodo in enakost stanov, pravico do oborožitve, ki jim zagotavlja svobodo znotraj države in v mednarodnih odnosih ter svobodo govora in tiska. Prav slednja pravica mu je najpomembnejša, saj je osnova za parlamentarizem. Dušenje svoboščin prikazuje avtor očitno iz lastnih doživljajev, njegovo pisanje obremenjuje avstrijsko birokracijo in razmere v Novem mestu še posebej. Zdi se, da se je v jeseni, ko je okrožni glavar Laufenstein kot poslanec odšel iz dolenske prestolnice, politična klima v Novem mestu naglo spreminjala, da so konzervativne sile začele prevladovati.

Nadaljevanje njegovega članka, ki je izšlo 19. septembra, je prežeto s pesimizmom, ki izvira iz pešanja revolucionarnih procesov v Evropi. Posebej to opaža pri Italijanih, Poljaki, nemških Avstrijcih, zdi se mu, da zmanjkuje energije, ki je potrebna za resnične spremembe. Njegovo razmišljanje se izteka v prepričanje, da prave revolucije še ni, da ljudje enakosti, svobode in bratstva ne dojemajo, da preveč razmišljajo o jezikovnih vprašanjih, da jih preveč zaposlujejo nacionalni boji, da so preveč obremenjeni s preteklostjo, ki se kaže zlasti v poudarjanju dežel, ostankov srednjega veka, ki hromijo narode in državo. Po Polakovem mnenju se v prihodnosti krvavemu boju med starim in novim ne bo mogoče izogniti. Nazori z Loire bodo morali dobiti domovinsko pravico tudi ob Donavi, luč z Atlantika bo morala predreti temo pod Karpati.

Osnovno vprašanje, ki se pojavlja ob branju gornjih 11 nadaljevanj, je usmerjeno v Polakovo znanje. Koliko so nazori, ki jih izpričuje, rezultat osebnih razmišljanj in koliko so nastali pod tujim vplivom? Tekst, ki bi ga navdihnil, nam ni znan. Nedvomno pa je, da je bil avtor vsaj liberalno nastrojen, glavne sile preteklosti je videl v plemstvu in cerkvi, njegov ideal je meščanska družba, parlamentarna država, o obliki države se ne izjasnjuje. Nasilje je zanj sestavni del revolucije, zdi se mu neizbežno. Ne dvomi, da bo kot evropski in svetovni proces zmagala. Čeprav Slovencev posebej ne omenja, pa je posredno lahko razumeti, da naj bi v družbi svobodnih narodov tudi oni dobili svoje mesto in pravice. Polak je očitno precenjeval revolucionarne ideje, več posluha je imel za besede kot dejanja.

Revolucije kot take se je lotil še v članku Konec revolucije z narodnogospodarskega stališča, ki ga je objavil v treh nadaljevanjih decembra.¹⁹ Žal vsebina ni v skladu z obetavnim naslovom. Zanimivi sta le dve ideji. Prva zahteva gospodarski liberalizem. Država naj skrbi za izobraževanje državljanov, gospodarstvu pa naj odstrani vse omejitve, pomembno je, da denar kroži. Druga Polakova misel je namenjena proletariatu. Ta beseda pri njem ne označuje delavskega razreda kot takega, ampak politično organizirane delavce, ki želijo z nasiljem spremeniti družbo v komunistično. To kot liberalni demokrat odločno odklanja, ob misli nanjo se zgrozi. Zanimivo pa je, da motenja posesti, samovoljnih posegov kmetov na zemljišča nekdanjih zemljiških gospodov ne enači s komunističnimi nazori. Številni dolenski primeri, o katerih je bil gotovo dobro obveščen, so zanj spremljajoči pojavi revolucije, ne pa izraz določenih političnih nazorov. Zavzema se za racionalizacijo uprave in poklicno armado. Do avstrijske vojske je bil namreč izredno sumnjičav in oster. Tako je že 8. avgusta zabeležil,²⁰ naj bi nek vojak javno razglašal, verjetno po Novem mestu, da bo v državi armada po vrnitvi iz Italije uvedla red. Opozarja, da ima vojska v parlamentarni državi drugačno vlogo kot v absolutistični. Ni posrednik med vladarjem in ljudstvom. Armada mora poslušati ministra za obrambo in braniti ljudsko svobodo.

Naše zgodovinopisje je desetletja, zlasti po propadu nekdanje dvojne monarhije, posvečalo veliko pozornost ljudem, ki so bili do nje nadvse kritični. Tudi zato je bil n.p.r. prof. Anton Füstner, Radovljčan, sicer pa dunajski univerzitetni profesor in akademski pridigar, nedvomno ena velikih osebnosti revolucije na Dunaju, omenjen skoraj v vsaki knjigi, ki govori o teh dogodkih, na kmečke voditelje, kot je bil n.p.r. Jurij Gajer, pa so pozabljali. Resnici na ljubo je treba ugotoviti, da ljudi, ki bi želeli propad Avstrije, skoraj do njenega konca ni bilo veliko. Še manj so imeli taki posamezniki pristašev v javnosti. Vse to pa ne pomeni, da niso obstajale želje, zamisli in konkretni načrti za njeno preureditev, izboljšanje. Iz vseh teh idej pa je bila izvzeta oseba vladarja. O njem, razen lepo, praktično niso pisali, njegova slaba dejanja ali odločitve so pripisovali krogu politikov, dvorjanov in birokratov, ki ga je obdajal. Urednik Sloveniens Blatt Franc Polak je občudoval republiko, saj jo je smatral za eno od značilnosti razvitejšje meščanske družbe. Glede lastne domovine si časopis ni nikoli zastavil vprašanja ali monarhija ali republika. Pomemben je bil demokratičen razvoj, oblika državne ureditve

¹⁹ Das Ende der Revolution vom nationalökonomischen Standpunkte. 12., 19., in 29.

²⁰ Geleitschreiben.

je bila dejansko ali pa iz taktičnih razlogov postransko vprašanje. Vprašanje nove ureditve monarhije tako v socialnem kot upravnem pogledu je pritegovalo mnogo ljudi, zato je tudi število sodelavcev novomeškega časopisa v tem pogledu večje in njihova mnenja so različnejša. Seveda so nekateri pisci tovrstna vprašanja obravnavali izrazito lokalno, drugi pa širše.

V prvi številki zasledimo naslov, ki obeta analizo doseženega iz želje po nadaljevanju sprememb.²¹ Avtor H., ki ga pobiže ne poznamo, pomembno je, da je začetnica v latinici, ne v gotici, to je eden od možnih znakov, da je Slovenec ali Slovan, je hvaležen vladarju za vse, kar je dotlej podelil. Njegova glavna želja je ureditev lokalne občinske samouprave, kar naj bi imelo tudi daljnosežne gospodarske posledice. Članek je izraz prepričanja, da uspešen politični in gospodarski razvoj izhaja iz svobodne in samoupravne občine. Zanimiv je neki Z., ki ga navdušuje odprava prirojenih predprav: Je občudovalec Amerike.²² Prodornejši je neki B., ki mu dogodki 15. maja, ko je cesar bežal z Dunaja, pomenijo padec aristokracije.²³ Obžaluje, ker po deželah bistva dogodka ne razumejo. V njihovih mestih bistva sprememb niso dojeli, ni društev in družb, ni želja za napredek, ni osebnih pobud, preveč pričakujejo od drugih. Boji se, da se bodo ljudje zbudili, ko bo prepozno. Podobne strahove, vendar zaradi preprirov, ki izhajajo iz različnih interesov, ima neki R..., ki se je sicer razglasil za glas vpijočega v puščavi.²⁴

Poleg tovrstnih pripomb in želja pa je Sloveniens Blatt objavil tudi obširnejše članke o monarhiji. Osrednji je nedvomno Preureditev Avstrije, ki je izšel v treh septembrskih in enem oktobrskem nadaljevanju.²⁵ Avtor se je podpisal -K-. Verjetno je to Polak, čeprav bi zaradi javnosti pisanja pristali tudi na kakšno drugo možnost.

Članek začenja z očitkom Nemcem, da si v skladu s svojo nacionalno ekonomijo želijo podrediti vse narode, ki živijo ob Nemčiji. To je ogrozilo obstoj Avstrije, ki pa je ravno zaradi svojih slovanskih narodov obstala. Ob analizi zadnjih desetletij pisec ugotavlja, da je od Jožefa II. dalje potekala v nenemških deželah germanizacija. Njeno ozadje naj bi bili principi kozmopolitizma, ki jih razume v smislu uveljavljanja enotnega jezika, ki je premoščal jezikovne razlike med narodi in jih priklenil na vladarsko hišo. Avtor te principe odklanja, ugotavlja pa, da se ljubezen narodov do dinastije ne bo ohladila, če bodo dobili naravne pravice. Od enakopravnosti narodov, ki se kaže zlasti v rabi njihovih jezikov, ki morajo imeti enake pravice povsod, tudi pri razglašanju zakonov, pričakuje nov občutek njihove pripadnosti monarhiji. Neupoštevanje tega lahko državo ugonobi. Avtor zahteva tudi politično enakopravnost vseh državljanov, zlasti nasprotuje premoženjskemu cenzusu. Njegova uvedba bi okrepila proletarijat, ki je naklonjen nasilni pridobitvi svojih pravic. Enakopravnost, ne enakost je ideal piščeve meščanske družbe. Tudi vladar si mora prizadevati tako za enakopravnost narodov kot državljanov. Posebne obveznosti ima država tudi do kmetov, ki so po zemljiški odvezi postali resnični državljanji. Potrebno jih je ustrezno izobraziti.

Glede nadaljnjega gospodarskega razvoja priporoča avtor državi, naj ne posnema tujih vzorov, naj sledi potrebam svojih narodov. Centralizem zavrača, ker ga zaradi slabih komunikacij Avstrija ne zmore, koristi le Dunaju in Spodnji Avstriji. Krepi tudi proletarijat. Ekonomski kot nacionalni razlogi zahtevajo federativno ureditev države. Posamezni narodi naj se oblikujejo v politične enote s pravico upravljanja lastnih zadev. Imeli naj bi svoje parlamente, svojo zakonodajo, center naj v vseh pogledih upravlja le skupne zadeve. Avtor ugotavlja na primeru Hrvaške, da je možna uprava v lastnem jeziku. Zdi se, da je našo narodno zavedno inteligenco prav uporaba hrvaškega jezika v javnem življenju bolj pritegovala na Zagreb kot pa ilirske ideje. Federativna ureditev monarhije na podlagi nacionalnih enot naj bi državo okrepila, narodi bodo zadovoljni. Pisec dejansko ljubi monarhijo, želi si, da bi si s pomočjo preobrazbe podaljšala življenje. Verjame v sožitje različnih narodov, vzor mu je Švica, potrebna je le demokracija. Avtor je proti romantizmu, ljudje naj pokažejo več poslovnega duha, čas naj postane denar, poskrbijo naj za razvoj prometa. Poleg Švice je nanj zelo vplival tudi primer ZDA, zlasti v ekonomskem smislu.

Pisec se je zavedal težav z uresničitvijo svojih nazorov. V javnosti je bilo vse bolj čutiti staro "ljubezen" do dežel, preostankov srednjega veka. Še posebno jasno je to ugotovljeno v nepodpisanem članku *Provincia in narodnost* 12. septembra.²⁶ Opozarja, da je cesarstvo že na podlagi pragmatične sankcije ("organskih zakonov") nedeljivo, da ga preureditev ne ogroža. Cesarjevo obljubo o svobodi

²¹ Viel des Guten haben wir erlangt. Was fehlt uns noch? 4.7.

²² Zur Geschichte der Neuzeit. 28.11.

²³ Wien gegenüber dem Provinzialismus. 15.8.

²⁴ Die Stimme eines Rufenden aus der Wüste. 1.8.

²⁵ Oesterreichs Neugestaltung. 12., 19., 26. 9. in 3. 10.

²⁶ Provinz und Nationalität. 12. 9.

narodov je treba uresničiti. Slovenci živijo v štirih gubernijah, nikjer niso sami, čeprav živijo sklenjeno. Če že ni mogoča ureditev po narodih, naj ta princip upoštevajo vsaj pri oblikovanju okrožij.

Istega vprašanja se je v *Sloveniens Blatt* dotaknil še nekdo v ravno tako nepodpisanem članku 24. oktobra.²⁷ Poleg že znanih argumentov je naveden tudi ta, da tudi razširjeni deželni stanovi niso v skladu z meščansko državo in suverenostjo ljudstva. Za demokratičen razvoj države je treba upoštevati jezike narodov, kajti le tako lahko njihovi pripadniki izvršujejo svoje ustavne pravice. Ne dežele, ne guberniji, zaokrožene nacionalne enote ali vsaj kresije, večje kot dotedanje, na nacionalni podlagi, so piščeve ideal.

Pisanje o deželah ni le v skladu z delom na pripravi nove ustave ampak tudi zasledovanje točk slovenskega nacionalnega programa. Povezava vseh Slovencev v eno upravno enoto s slovenskim uradnim jezikom je postajal vse bolj ideal namesto v bližnji prihodnosti dosegljiv cilj. Zdi se, da so realisti, in ti so v slovenski politiki 1848/49 prevladovali, idejo o Zedinjeni Sloveniji zelo hitro spremenili v dolgoročno politično zahtevo, da pa v nobenem primeru niso bili pripravljeni popustiti glede vključitve v nemško državo in slovenskega jezika. Prvo jim je omogočalo, da so vedno nastopali kot dobri avstrijski patrioti, in drugo, da so Slovencem vendar odpirali perspektivo.

V prvih tednih revolucije je bila prav jezikovna zahteva še najmanj sporna, polagoma pa so se tudi okoli nje začeli prepiri. Številni birokrati so namreč ugotovili, da zahteve po slovenskem uradovanju, sodnih postopkih v jeziku večinskega prebivalstva niso enostavne zadeve, predvsem pa da tisto, kar so oni smatrali za znanje slovenščine, ni tisto, kar bi moralo biti. Številne, celo nekatere navdušene Slovence ali pa odkrite dvojezične Kranjce, Štajerce, ... je zajel preplah. Tega ugotavljamo lahko praktično v vseh naših časopisih. Novomeški časopis je 29. avgusta ponatisnil članek iz Celjskih slovenskih novin 16. avgusta Kdo se najbolj boji slovenskega jezika?²⁸ Sestavek je zanimiv, ker izvrstno slika takratno razpoloženje birokracije. Ugotavlja "zakaj slovenski jezik se jim zdi neznan zverina, ki bi jih lahko požerla... neki uradniki in pisarji od slovenskega jezika govorijo, da ga nobena moč nobena umnost pod nebam ne zamore spiliti ino vgladiti, da se ne da navčiti; ... Ni nehvaležnost, če mi hočemo zanaprej materinega jezika se poslužiti, - ampak velka dolžnost... kdor rad slovenski kruh je, naj tudi skoz slovenski jezik per Slovincem si tajistiga služi Nočejo se taki z slovenskim jezikom soznaniti, nočejo pa tudi službe zapustiti ... Slovenski narod jim ne more perzanesti ... je ja že umnih Slovincov zadovolj." Taki nazorji niso strašili le mnogih Neslovinccev ampak tudi domačine. Nek nepodpisani je tudi v *Sloveniens Blatt* sprožil diskusijo in zahteval, da morajo uradniki, ki poslujejo s Slovenci, v skladu z ustavo obvladati njihov jezik ali pa se ga v določenem roku naučiti.²⁹ Na to je čez 14 dni reagiral nek Domolubic, ki je že z izbiro psevdonima pokazal vso problematičnost tovrstnih diskusij.³⁰ Trdil je, da bodo slovenske jezikovne zahteve spravile tujce iz naših dežel. Ostra nacionalna ločitev naj bi tudi Slovencem zaprla pot v višje službe v osrednjih dunajskih uradih, doma bi morali čakati, da nek rojak umre, da ga nadomestijo, združitev s Hrvaško bi bila nesreča, hrvaška konkurenca bi prizadela Kranjce, štajersko vino bi uničilo njihovo vinogradništvo, ... Uredništvo je samozvanega dopisovalca ostro zavrnilo v 8 točkah, za kar je potrebovalo skoraj toliko prostora kot za sporni članek. Našteli so vse njegove šibke točke, kar niti ni bilo težko. Glede povezav s Hrvati so poudarili, da ni vse le v poljedelstvu.

Vprašanje jezikovne prakse uradnikov lahko povežemo tudi z vprašanjem glede uradništva nasploh. Birokracija je bila namreč en najbolj "konstitutivnih" elementov države. Polak je to problematiko izvrstno poznal in ji od 14. novembra do 5. decembra namenil članek v štirih nadaljevanjih.³¹ Birokrate opozarja, naj voza zgodovine ne vlečejo nazaj, južni Slovani so zaščitili Avstrijo, pa bodo tudi svoje ustavne pravice. V bodoče predlaga, naj bi bil pglavitni kriterij za nastavitve uradnikov njihova sposobnost in poštenost, smisel za pravno državo. Obsoja razširjeno prakso, da se sodelavci predpostavljanim ovajajo. Zahteva tudi primerne plače. Čeprav se Polak tu povsem razgalja v svojih človeških stiskah in dogodivščinah, mu kaže verjeti tako glede opisa razmer kot želja po njihovi spremembi. Avstrijska država bi se morala na vseh nivojih reformirati v smislu pričakovanj meščanske revolucije. Sama sprememba uradnega jezika dejansko ne bi bila dovolj. Urednik se je jezikovnega vprašanja lotil še v članku v zadnji številki.³² Posredno nam v njem odgovarja tudi glede ilirizma, saj smo pogosto v zadregi, kakšne so dimenzije njegove nedvoumne

²⁷ Aufhebung der Provinzen.

²⁸ Wer fürchtet sich am meisten vor der slovenischen Sprache.

²⁹ Auch ein guter Rath. 19.9.

³¹ Die Wahl und Behandlung der Beamten

³² Die Entwicklung der slovenischen Sprache

ljubezni do Hrvatov. Polak pravi, da je položaj slovenskega jezika v družbi preveč zanemarjen, treba ga je uvesti v šole in urade, da se bo pospešeno razvil. Je pristaša avtonomnega razvoja slovenskega jezika, priporoča večjo naslonitev na notranjske dialekte in tamkajšnje jezikovno bogastvo. Približevanje slovanskih jezikov naj bo naravno in čas bo pokazal, kaj bo, ali bodo ljudje dali prednost trši slovenski ali mehkejši ilirski obliki. Ne podpira žrtvovanja dvojine ali slovenskih besed. Zanimiva pa je njegova ugotovitev, da začenja na Kranjskem prevladovati gorenjski dialekt.

Sloveniensi Blatt je spremljal tudi aktualne politične razmere v državi, tako mednacionalne odnose kot tudi stališča strank do aktualnih vprašanj. Prve je gledal predvsem s stališča odnosov med Nemci in Slovani, Slovani in Madžari. Za iskrene in nekoliko naivne pristaše revolucije, sem so sodili tudi nekateri sodelavci novomeškega časopisa, je šel razplet dogodkov v neugodno smer. Bele kokarde, svetovljanstvo - je trajalo kratek čas, nacionalno vprašanje je začelo stopati v ospredje. Različni državni koncepti so rodili spore med narodi. To je dalo dobre možnosti za delovanje tako konzervativnim kot radikalnim strujam. Ob začetku delovanja parlamenta je obstajal strah, da ga bo to ohromilo. Zato je neki -Z- v dveh člankih 1. in 8. avgusta opozarjal, da v parlamentu ni prostora za fantazije, v bistvenih stvareh bo potrebno soglasje med Nemci in Slovani.³³ Ti bodo ostali zvesti Habsburžanom, samostojni, svobodni, in ustavni Avstriji, frankfurtski parlament glede teh načel nima kaj izjavljati. Izpoved pristaša revolucije, ki je razmeroma hitro spregledal razlike med njenimi strujami, nam posredno kaže dileme velike skupine ljudi tako v monarhiji kot tudi v Novem mestu. Mednje je skoraj gotovo sodil tudi advokat dr. Franc Zupančič, ki bi lahko bil avtor gornjega članka. Njegovo nekritično navdušenje za revolucijo se je hitro ohladilo, kar je bilo razvidno že iz odpovedi izvolitve za namestnika poslanca za frankfurtski parlament. Misli v gornjem dopisu so še jasneje izražene v članku Slovanstvo v letu 1848, ki ga je objavil v zadnji številki časopisa neki -S-.³⁴ Ni izključeno, da gre za istega avtorja. Avtor po obsodbi Metternichovega sistema ugotavlja, da so Slovani izrabili pridobitve revolucije in, čeprav v ozkih krogih, razvili svoje politično življenje. Pri tem so bili deležni različnih sumničenj o povezavi z Rusi in očitkov nesposobnosti. Kljub temu pa so jih dunajski oktobrski dogodki našli pripravljene. S svojim ravnanjem so ohranili Avstrijo in Evropo obvarovali pred vojno. Slovani niso pripravljene žrtvovati svoje svobode v tujo korist, priključitev k Nemčiji bi jim prinesla pogubo. Tako kot zavračajo 2. in 3. člen osnutka frankfurtske ustave, zavračajo tudi dopolnilne volitve v nemški parlament. Slovani so Avstrijo ohranili, zato jo bodo sooblikovali in si ustvarili pogoje za svoj gospodarski in kulturni razvoj. Svoj vpliv v državi hočejo ohraniti. Kot vidimo, je Sloveniensi Blatt do konca vztrajal na pridobitvah revolucije. Slovani in z njimi Slovenci naj bi ohranili svojo politično subjektiviteto. V tem je bistvo nesporazumov v širokem krogu pristašev revolucije.

Kje je torej mesto novomeškega časopisa znotraj takratnega političnega življenja? Že iz doslej povedanega je marsikaj jasno. Sloveniensi Blatt je ostajal zvest revoluciji, ki ga je rodila, ohranil pa je razsodnost v ocenjevanju razmerij znotraj tabora, h kateremu se je upravičeno prišteval. Njegova stališča zelo zgovorno ilustrira članek o avstrijskih strankah, ki je oktobra, že pod vplivom nemirov na Dunaju, izšel v treh nadaljevanjih.³⁵ Vladarja podpirajo, otresti pa se mora vpliva svojega konzervativnega kroga. Odločno naj obračuna s fevdalizmom, postane naj meščanski cesar. Uvidi naj, da ga podpirajo Slovani in naj se jim pridruži. Nemirov na Dunaju so krivi republikanski hujskači, ki so povzročili konflikt z vojsko. Bistvo konflikta je v podpiranju nemške centralne oblasti in v nasprotovanju zmagovitim južnim Slovanom. V bistvu so se združili Nemci in Madžari proti Slovanom, ki so glavni zagovorniki Avstrijskega cesarstva. Cilj dunajskih oktobrskih nemirov ni bila demokracija ampak diktatura, strahovlada po komunističnih načelih v korist Nemčije in bogatih Madžarov. Sloveniensi Blatt je duhovito ugotovil,³⁶ da hočejo nemški in madžarski revolucionarji srednjeevropske narode vtakniti v srednjeveške države. Članek zagovarja nacionalno svobodo vseh narodov v monarhiji, je proti svobodi enih, ki prinaša nesvobodo drugim. Kriterij demokratičnosti stranke je odnos do nacionalne enakopravnosti. Slovanske stranke so demokratičnejše tudi zato, ker se je njihovo domače plemstvo potujčilo. Isto velja tudi za Romune. Največji sovražnik Slovanov pa so Judje. Njihovi politiki - juristi mešajo pojme, pravno dlakocepijo ter fanatizirajo mase. Hočejo biti vodje demokratov in se ponujajo za žrtve enakosti.

Sloveniensi Blatt je zagovarjal parlamentarizem. Od članov parlamenta je zahteval naj se ukvarjajo z zakonodajo, ne pa da segajo po izvršni oblasti. Pri svojem delu naj bodo bolj realni, manj naj

³³ Deutschthum und Slavismus in Oesterreich.

³⁴ Das Slaventhum im Jahre 1848. 29.12.

³⁵ Wie stehen die Partheien in Oesterreich? 17., 24. in 31. 10. Avtor je neki H.

³⁶ Einfluß der südslavischen Krieses auf den oesterreichischen Gesamtstaat. 10. in 17.10. Nepodpisano.

pesnikujejo, skrbijo naj za svojo osnovno nalogo: novo ustavo.³⁷ Glede te je časopis objavil zelo konkretne pripombe.³⁸ Namesto pozitivnega javnega prava ima njen osnutek v uvodu zadeve s področja zasebnega in kazenskega prava. Treba je zagotoviti varstvo osebe, svobodo govora in tiska, uveljavljati načela naravnega prava. Z dobrimi in pravilno izbranimi temeljnimi načeli je mogoče napisati najbolj ljudsko ustavo v zgodovini človeštva. Avtor članka je prepričan, da svobode ni mogoče več zadošiti.

Posebno vprašanje je bil ban Jelačić. Časopis mu je bil naklonjen, z njegovim sodelovanjem pri intervenciji pa je bil, kljub negativnim stališčem do oktobrske vstaje, v določeni zadregi. Pisec gornjega članka je zahteval, naj ga sodijo po dejanjih, ne po vtisu. Podrobneje pa so se tega problema lotili v nepodpisanem članku Opolnomočje maršalu Windischgrätzu, ki je izšel v dveh nadaljevanjih 31. oktobra in 7. novembra³⁹. Njegovo nasilno pomiritev Dunaja opravičuje z argumentom, da je manjše zlo preprečilo večje, dokončne ocene o njem pa ne izreče, saj bo ta odvisna tudi od izpolnitve političnih nalog, ki jih je dobil. Izvleči se mora iz vojaškega mišljenja, konzervativnih nazorov, delovati mora v smislu ustave. Ne sila, zaupanje državljanov je pomembno. Maršal ne sme nasedati nasprotni propagandi, zlasti ne nemške levice. Ko bodo znana vsa dejstva, ga bo mogoče oceniti, enako tudi njegovo obnašanje v Pragi, o čemer pisec premalo ve. Glede Jelačića opozarja, da je tipičen sin juga, prišel je nepovabljen, ljudje so se lahko prepričali, da so on in njegovi Hrvati drugačni od negativnih predstav, ki so jih imeli dotlej. Ker so prepričani, da je ban pristaš revolucije, je časopis čutil dolžnost odgovoriti na vprašanje, zakaj ni Jelačić vodil akcije pomiritve na Dunaju. To bi po mnenju pisca negativno odmevalo, saj bi mnogi njegovemu poveljevanju pripisali začetek slavizacije monarhije. Časopis so zelo motili predsodki proti Slovanom, posebno še južnim, saj so mu nasedli celo nekateri domačini. Jelačić je prišel pred Dunaj zaradi svobode in demokracije, zaradi zaščite Slovanov. Ne verjame v njegovo reakcionarnost, to bi mu prineslo prekletstvo Slovanov. Hrvati so sestavljali najliberalnejše peticije, on pa je njihov ban. Po mnenju nepodpisane avtorja so Slovani že večkrat dokazali svojo demokratičnost in nenasilnost. "Mogoče je hotel združiti tisto kar skupaj sodi, pa se to brez sile ne more zgoditi."⁴⁰

V nekem drugem anonimnem članku 12. decembra⁴¹ lahko še preberemo, da je upati, da bo po spremembi vlade in na prestolu več posluha za Avstrijo, da bodo vladajoči znali prisluhniti razpoloženju ljudstva.

Kot vidimo, je bila časopisu osnovna skrb revolucija, njena demokratičnost, meščanska družba. Tej je podrejal vse. Zato tudi vidi napake na nemški in madžarski strani, pa tudi pri Slovanih, ki včasih preveč izrazito postavljajo svoje zahteve. Urednik je živel v veri, da bo meščanska demokratična družba sposobna vse te probleme rešiti. Vedel je, da se v dvor, v obliko države ni vredno zaletavati, zavedal se je hib dvora, nevarnosti, ki preti iz vladarjeve okolice revoluciji in demokraciji. Državne ukrepe podpira, vendar le pogojno. Slej ko prej se mora zanje izkazati, da izhajajo iz želje po nadaljnjem razvoju in demokraciji. Sem sodijo tudi nacionalne pravice Slovanov. Kdor zasleduje drugačne cilje, pa naj bo tudi Jelačić, naj ga zadene prekletstvo. Žal je slednja misel tipična literarna, celo slovanska fraza, toda kaj več ni mogel zapisati. Misel, da je domokracijo mogoče doseči po poti diktature, je demokratom pri Sloveniens Blatt nesprejemljiva.

Slovenska in slovanska politika predvsem zaradi odnosa do velikonemške ideje in frankfurtskega parlamenta kot tudi oktobrske dunajske vstaje v velikem delu liberalnega in "naprednega" zgodovinopisja ni deležna pozitivne ocene. Politično prepričanje mnogih zgodovinarjev je močnejše od zgodovinskih dejstev, mnogi so takoj pripravljeni spregledati, da bi po nazorih takratnih demokratov svoboda enega naroda slonela na nesvobodi večine slovanskih narodov. Poskus s kultom Antona Füstera je dokaz, da se tudi pri nas nekaterim strokovnim argumentom niti v vrstah zgodovinarjev nismo znali upreti. Omenili smo že, da je slovenska politika v letu 1848 vztrajala predvsem pri dveh točkah nacionalnega programa: slovenskih jezikovnih pravicah in protifrankfurtski naravnosti.

Že poskusna številka, ki je nastala neposredno po volitvah v frankfurtski parlament, je z obliko in mestom objave volilnih rezultatov pokazala, da Sloveniens Blatt v tem pogledu ne namerava sklepati kompromisov. Druga številka je z objavo 8 nagradnih vprašanj⁴² izpričala ironičen odnos do

³⁷ Das Programm des Ministeriums. 5.12. Avtor je podpisan s tremi zvezdicami.

³⁸ Eine Betrachtung über den Entwurf der Grundrechte. Nepodpisano, 10. in 17.10.

³⁹ Die Vollmacht an F.M. Windischgrätz.

⁴⁰ Glej op. 36.

⁴¹ Welche Hoffnungen knüpfen sich an die jüngsten Ereignisse? -X.-

⁴² Preisaufgaben.

političnega vprašanja, ki je zelo verjetno tudi v Novem mestu razklal tabor pristašev revolucije. Omenimo naj le naslednja: "Kako bo Nemčija utemljila zahteve do kraljestva Jeruzalem in grofije Jerihon, ki sta bila pod Barbarosso del Nemškega cesarstva? Koliko je pangermanizem manj nevaren od panslavizma? Kakšna je razlika med "Bund" in "Stricke"? Na ta nagradna vprašanja je reagiral v *Illyrisches Blatt* neki F.⁴³ Pisec članka v *Sloveniensi Blatt* je oponesel, da ni navedel nagrad za nagradna vprašanja, da pa bo vseeno odgovoril. Odgovori F. niso znak kakšne duhovitosti, zdi se, da je mož niti ni bil sposoben. Veliko bolj je zanimiv kot tak. Pisec, ki se skriva za oznako F., je skoraj gotovo Gottlieb Freimuth iz Novega mesta, ki je zelo rad dopisoval v *Illyrisches Blatt* in *Laibacher Zeitung*, novomeškega časopisa pa se je izogibal. Ker človek s tem imenom leta 1848 ni bil znan v Novem mestu, je jasno, da se za njim nekdo skriva. V svojih dopisih izraža nemška stališča, ne skrajna, vendar vedno protislovenska. Je kolerične narave in zloben. Julija meseca je v tržaški časopis *Journal des österreichischen Lloyd* napisal članek, v katerem je prizadel čast ljubljanskega Slovenskega društva. To je 2. avgusta vložilo zoper njega tožbo, ki se je vlekla mesece, ni pa razkrila identitete pisca.⁴⁴

Tudi uredništvo *Sloveniensi Blatt* ni vedelo, da se za gospodom "F" skriva nek novomeški pisun. V zavrnitvi pisanja⁴⁵ v *Illyrisches Blatt* so kritizirali njegovo sklicevanje na nemško zvestobo in pravičnost. Kot nasprotna primera je uredništvo navedlo, kako so Nemci med napoleonskimi vojnami zapustili cesarja, ter njihove nepravilne zahteve do slovenskega ozemlja. Zahteve po Trstu in slovenskem ozemlju ga spominjajo na krajo tuje mošnje denarja. Če denar nekdo potrebuje, ga zato še ne sme krasti. V Frankfurtu pangermanizem javno razglašajo, panslavizem, ki je njegova posledica, pa napadajo. "F" očita pomanjkljivo izobrazbo. S to vljudno, vendar odločno zavrnitvijo je *Sloveniensi Blatt* končal polemiko. Koncem naslednjega meseca je v članku Čudež nad čudeži⁴⁶ poročal novomeški časopis o dogodku, ko so v Ljubljani aprila proti volji deželnega zbora in velikega dela javnosti obesili na ljubljanski grad nemško zastavo, pa jo je nočni vihar odnesel. Spominja ga na dogodke ob Kristusovem križanju, ko se je pretrgalo zagrinjalo v templju in ko se je vojak, ki je stražil Križanega, spreobrnul. Tudi tisti, ki naj bi obesil zastavo (daroval jo je nek Tržačan), je namreč pristopil k ljubljanskemu Slovenskemu društvu in postal njegov zaslužni član. Naslednji mesec je časopis objavil celo staro prerokbo z Gorenjske, ki obeta nasilnim in pohlepnim Germanom krvavi konec na Sorškem polju.⁴⁷

Resnejši pristop k vprašanju odnosa med idejo Velike Nemčije in avstrijsko državo je časopis pokazal oktobra, ko se je vprašanje ponovno začelo zaostrovati.

Neki -St.- ugotavlja,⁴⁸ da je večina državljanov za nadaljnji obstoj Avstrijskega cesarstva, da sklepi nemškega parlamenta zanj ne veljajo, politični nesmisel je, da avstrijski poslanci še sedijo v frankfurtskem parlamentu, ki nima nikakršnih kompetenc glede Avstrije. Poslanci naj se vrnejo iz Frankfurta, ukinejo naj jim diete. Kranjska naj najprej naredi ta korak, saj velik del njenih prebivalcev ni volil in ne bo priznal njegovih sklepov. Nemčija naj gre svojo pot, Avstrijo pa pusti pri miru. Gornjemu članku, enemu boljših v prvem dolenskem časopisu, žal ne moremo ugotoviti avtorja. Podobno nedvoumen je tudi članek v zadnji številki istega meseca.⁴⁹ Njegovo bistvo je v tem, da Slovani zavračajo Frankfurt, s silo pa ni mogoče doseči sožitja. Pisec zavrača grožnje tamkajšnjega poslanca Giskre in levice po razdelitvi avstrijskega prestola, očita jim, da uvajajo v politika načela, ki niso v skladu z naravnim pravom. Slovani, ki naj bi se čutili kot en narod, tega ne bodo dovolili. Čeprav jih je v državi le 20 milijonov, so polni energije in moči. Poziva Nemce k sožitju, vojna bo njim v škodo. Nasploh je opaziti občasno v časopisu prepričanje, da brez vojne ne bo šlo. Zgoraj smo že omenili staro prerokbo, podobnih misli je še nekaj.⁵⁰

Ob napadih na frankfurtski parlament in zahtevah po vrnitvi poslancev, v mislih so seveda imeli predvsem novomeškega poslanca Laschana, so se oglasili njegovi somišljeniki. Podobno, kot so ga zagovarjali v *Laibacher Zeitung*, kjer je to storil poganški graščak, je v *Sloveniensi Blatt* to opravil okrožni zdravnik von Vest.⁵¹ Tudi on se je pohvalil, da razpolaga s stenografskim zapisnikom

⁴³ Curiose Preisfragen. *Illyrisches Blatt*, 25.7. 1848.

⁴⁴ Ueber Gottlieb Freimuth, *Laibacher Zeitung*, 2.12. 1848.

⁴⁵ Entgegnung. *Sloveniensi Blatt*, 1.8. 1848.

⁴⁶ Wunder über Wunder. 29.8. Nepodpisano.

⁴⁷ Eine alte Prophezeiung. 12.9. Nepodpisano.

⁴⁸ Ein politisches Unding. 10.10.

⁴⁹ Die deutsche Centralgewalt, 31.10., avtor označen z zvezdico.

⁵⁰ Die Frankfurter Linke, 7. in 14. 11., avtor podpisan s tremi zvezdicami.

⁵¹ Mittheilung aus der Pauluskirche, 14.11.

zasedanja, na katerem so govorili o osnutku spornega 2. in 3. člena ustave, ki sta vzbudila tak revolt. Opisal je že znano dogajanje in zaključil, da ni še ničesar sklenjenega, da bodo imeli vlada, parlament in ljudstvo v Avstriji še dovolj časa, da se izjasnijo, Nemčija sklepov svojega parlamenta ne bo uvajala s silo. Obvestilo dr. von Vesta je namenjeno tistim, ki so bili upravičeni voliti. Ker je Laschan na 101. seji frankfurtskega parlamenta 20. oktobra svojo pravico do diskusije prepustil njegovemu predsedniku von Gagernu, je neki J.- v zadnji številki novomeškega časopisa ugotavljal,⁵² da je bila takrat Dolenjska odlično reprezentirana v Frankfurtu, ne samo zato, ker je govoril on namesto dolenjskega poslanca, ampak tudi zato, ker se je zavzel za nedeljivo Avstrijo. Poslancem, zbranim v cerkvi Sv. Pavla, ki so von Gagera zavrnili, očita, da ne razumejo potreb časa, ki vsem narodom daje pravico do razvoja. Pisec tudi toži nad dejstvom, da kmetje, ki v bistvu na volitvah odločajo, nimajo zaupanja v izobražence. Zato narodi v parlamentu nimajo dobrih zastopnikov. Pri tem članku ni jasno, ali ni v njem tudi določeno pripravljane ljudi za nadomestne volitve v frankfurtski parlament, ki jih je hotela izsiliti avstrijska oblast. Novomeški časopis je ponatisnil tudi članek iz *Grazer Zeitung*,⁵³ ki je poročal o odnosu prebivalstva na Koroškem in Kranjskem do spornih členov osnutka ustave. Dopisnik je bil verjetno z Dolenjske, zatrjeval je, da osebno pozna Laschana, ki je sposoben in pameten, avstrijskega karakterja, sploh pa naj bi bilo novomeškemu volilnemu okraju v čast, da ga je tako odlično zastopal v. Gagern. Zakaj se je uredništvo odločilo za ta ponatis, ni najbolj jasno. Pojasnilo pod črto, da so ta članek ponatisnili zato, ker o novomeškem poslancu v Frankfurtu dolgo niso nič vedeli, ni prepričljiv. Bolj kot načelo, da je treba slišati tudi nasprotno plat, se zdi verjetno, da je bilo uredniku še vedno zelo žal, ker se je enotni tabor pristašev revolucije zaradi nacionalnega vprašanja razbil.

Poleg nasprotovanja prizadevanjem za veliko Nemčijo iz nacionalnih razlogov pa je časopis rad poudarjal tudi siceršno protiavstrijsko naravnost v delovanju frankfurtskega parlamenta. Motilo ga je, da bi toliko Slovanov ostalo prepuščenih negotovi prihodnosti. Avstrija mora med njimi izvršiti svoje poslanstvo. Potreben je mir, da se bo konstituirala v demokratično državo. -S.-, ki smo ga že srečali in skušali celo identificirati, je ugotavljal,⁵⁴ da je premalo skupnih zgodovinskih vezi z Nemci v nemških deželah, preteklost je bila konfliktna. Avstrija mora ostati, frankfurtski parlament naj se preneha vmešavati v njene notranje zadeve, njegovi sklepi nimajo veljave, saj veliko avstrijskih Slovanov tja ni hotelo poslati poslancev. Ljudje naj ne podpisujejo pisma notranjskega poslanca Schrota. S frankfurtskim parlamentom je treba vse odnose prekiniti, sicer grozi Evropi državljanska vojna.⁵⁵

Odnos novomeškega časopisa do velikonemške ideje in frankfurtskega parlamenta lahko strnemo v naslednje ugotovitve: *Sloveniens Blatt* ne goji sovraštva do Nemcev, ne nasprotuje želji Nemcev po združitvi, celo simpatizira z njo. Moti ga le takrat, ko želi razbiti Avstrijo, podjarmiti del Slovanov, ostale pa prepustiti negotovosti. Čeprav tega izrecno nikjer ne citira, pa nam vendar stalno odzvanja v glavi znamenita misel Polackega, da bi bilo treba Avstrijo ustvariti, če je ne bi bilo. Vzrok takim nazorom ni predvsem avstrijski patriotizem ampak bolj želja, da bodo le tako dosegli njeni slovanski državljani kulturni in demokratični razvoj. Avstrija mora biti, pa čeprav kot slovanska država. Tudi sodelavci novomeškega časopisa so trepetali pred nevarnostjo barbarskega vzhoda.

Večkrat smo že ugotovili, da časopis ni želel biti lokalni, da so ga privlačevala velika in načelna vprašanja. Čeprav je izhajal sredi enega najbolj nemirnih predelov slovenskega ozemlja v letu 1848, tega zgolj iz časopisa ni mogoče razbrati.

O kmečkem vprašanju je izšel v bistvu samo en članek, čeprav v štirih nadaljevanjih. Zasnovan je dvodelno: prvi je bil objavljen 1. in 8. avgusta, drugi pa 15. in 22. Naslov je tipičen: *Urbairialno vprašanje s stališča pauperizma*.⁵⁶

Uvodoma ugotavlja, da je pavperizem največji sodobni problem, nevaren za državo, možen vzrok socialnih preobratov in krvavih revolucij. Ni ga mogoče reševati z raznimi dobrodelnimi društvi in ustanovami ter idejami Louisa Blanca. Izhod vidi v organizaciji dela s pomočjo ministrstva za kmetijstvo, obrt in trgovino ter za javna dela ter v trgovski zbornici. Delo mora biti načrtno in postopno. Kot prvo nalogo vidi reševanje kmečkega vprašanja, ker je Avstrija agrarna država. Obžaluje, da je bilo po Jožefu II. tako malo narejenega, kmetijske družbe ocenjuje kot nezadostne. Ugotavlja soglasje glede odprave fevdalnih odnosov, čeprav je način še sporen. Odkup obveznosti s

⁵² Heinrich v. Gagern, 29.12.

⁵³ Verschiedene Nachrichten, 28.11.

⁵⁴ Oesterreich und Deutschland, 5. in 12.12.

⁵⁵ Die Frankfurter Volksversammlung und Oesterreich. 21.11. Pisec označen z X.

⁵⁶ Die Urbairialfrage vom Standpunkte des Pauperismus.

strani kmetov, kot ga je predvidevala dotedanja zakonodaja, zadnji je bil zakon iz 31.1. 1847, pomeni le nastanek novega civilnopravnega razmerja, ki ustvarja upnike in dolžnike, problema pa ne rešuje. Boljši se mu zdi predlog, da bi kot posrednik nastopile kreditne ustanove, preko katerih bi država in kmet izplačala zemljiškega gospoda. Ker pa bi to povečalo obubožanje in povzročilo množenje proletariata, ki vse ogroža, naj bi odškodnino plačala država. Sredstva naj bi dobila iz davka na dohodek, saj naj bi bil v skladu z njegovo velikostjo tudi interes za socialni mir.

V drugem delu članka avtor podrobneje razpravlja o fevdalnih odnosih. Loči starejšo fazo z nevoljništvom in mlajšo s podložništvom. Ta mu je bolj všeč, ker je bližja patriarhalnemu razmerju kot samodržstvu. Avtor zelo dobro ugotavlja, da je plemstvo vrsto obveznosti izgubilo v korist države, dolžnosti kmetov pa so ostale enake ali celo večje. Lep primer je izmerjena tlaka. Preje so jo zemljiški gospodje zahtevali po potrebi, poslej so zahtevali pravice, ki jim pripadajo. Ponavlja, da kmet ne more plačati, če ne želimo, da obuboža. Zemljiški gospod naj dobi odškodnino za obveznosti, ki izhajajo iz nadlastništva: desetina, urbarialni činž, činžno žito, gormino, male dajatve, tlaka. Slednjo je treba ponovno oceniti. Med obveznostmi, ki jih je treba odpraviti brez odškodnine posebej navaja lavdemij - dajatve ob spremembi gospodarja, ker tega osiromašijo ravno v trenutku, ko mu je kapital najbolj potreben. Po odpravi fevdalnega razmerja bo kmet prišel do prvotnih pravic, vzpodbujen bo za delo na svoji zemlji, k pridnosti in varčnosti, ki sta temelj meščanske družbe.

Avtorja M. ne moremo identificirati. V marsičem, n.pr. po ljubezni do meščanske družbe, strahu pred proletariatom in znanju ekonomije spominja na Polaka. Vsekakor je njegov članek eden boljših v časopisu.

Koncem septembra je Sloveniens Blatt objavil članek, da je ukinjena tudi lovska pravica na tujem ozemlju in da ima poslej vsak lastnik pravico lova na svoji zemlji. Odškodnine ne bo.⁵⁷ Časopis, ki lovcem očitno ni bil naklonjen, je s člankom vzbudil največji odmev v vsem času svojega izhajanja. Novice so reagirale 1. in 8. novembra.⁵⁸ Pisu so očitale ne le, da se moti, ampak da lahko iz njegovih napačnih besed pride do hudih zmešnjav: "Korl Kodeli", ki polemizira, ugotavlja, da pisec v Sloveniens Blatt ni prav bral. Po njegovem mnenju iz zakona o odpravi podložništva 7. septembra ni mogoče potegniti takih sklepov. Lovske pravice ne izvirajo iz podložniškega razmerja, saj se lov izvaja tudi na posesti, ki je vpisana v deželno desko in nima s podložniki nobene zveze. Zemljiški gospodje naj bi lovske pravice odkupili od Marije Terezije. Enako naj bi veljalo za ribolov.

Laibacher Zeitung ali natančneje njen Politisches Blatt als Extra Beilage zur Laibacher Zeitung je v približno istem času tudi objavil v dveh nadaljevanjih članek istega avtorja.⁵⁹ Iz primerjave s člankom v Novicah ugotovimo, da je Bleiweis Codellijev članek le povzel in tudi nekoliko omilil. Avtor je namreč dopuščal možnost, da bo članek v Sloveniens Blatt povzročil prelivanje krvi in nasilna dejanja, nemire in anarhijo. Pisec naj ne bi imel nikakršne pravne osnove za svoje sklepe, zakona ni razumel. Codelli dokazuje, da pravica lova na tuji zemlji še vedno obstaja, njeno motenje je protizakonito. V tem smislu naj bi vse svetne in cerkvene gosposke poučile tiste, ki so v zmoti. Pisu članka v Sloveniens Blatt pripisuje ne le neresnost ampak kar izdajo domovine, saj bi lahko v zvezi z lovom in ribolovom zanetil velike spore.

Kaj je Carla Codellija napeljalo k takemu pisanju in sklepom, ni treba veliko ugibati. Jeseni 1848 je bilo za zemljiškega gospoda zelo težko: odprava fevdalnih obveznosti, spori okoli gozdnih in pašnih servitutov, sedaj še lov in ribolov, kaj jim sploh še ostane? Polaščal se jih je obup, občutek nemoči in brezizhodnosti. Ne glede na to, da je Codelli bolje razumel zakon kot pisec novomeškega časopisa, pa njegov obširni članek z Otočca 8. decembra⁶⁰ dokazuje, da so bili kmetje pripravljeni razumeti le tisto, kar jim je bilo všeč. Članek v Sloveniens Blatt dejansko odslikava, kako so ljudje razumeli zakon o odpravi podložnosti.

Posebnih načelnih člankov o gospodarskih in socialnih vprašanjih, če izvezamemo kmeta, novomeški časopis ni pisal. Res pa je, da se jih pogosto dotika. Celotna vsebina Sloveniens Blatt kaže veliko zanimanje za gospodarstvo, v njem pogosto išče vzroke za različne družbene probleme. Žal pa ostaja vse na načelni, teoretični ravni. Priteguje ga predvsem finančna ali natančneje politika kroženja denarja. V tem pogledu so nazoru izredno liberalni, odsvetuje vsako omejevanje s strani države. Glede obrti oziroma produkcije pa zagovarja časopis določeno državno zaščito, ker domači izdelki naj ne bi prenesli neomejene tuje konkurence.

⁵⁷ Das Jagdrecht. 26.9. Avtor označen z zvezdico.

⁵⁸ Lovske in ribiške pravice. Novice 1. in 8. 11.

⁵⁹ Das Jagd- und Fischereirecht. 9. in 16.11. 1848. Laibacher Zeitung - Politisches Blatt 9. in 16.11. 1848.

⁶⁰ Ein freimüthiges Wort im Namen der schwer bedrängten Bewohner des flachen Landes. Laibacher Zeitung - Politisches Blatt 21. in 28.12. 1848.

Sloveniens Blatt je zagovornik meščanske družbe, sovražnik plemstva in njegovih prirojenih pravic kot tudi proletariata. Meščanska družba v njegovih predstavah ni omejena le na mesta ampak zajema vse državljane, ki živijo od dela svojih rok. Vsi ti so državljani, vsi ti so gospodje. Tako je treba poslej titulirati tudi kmete in študente. Proletariat mu, kot smo že omenili, ne pomeni delavcev kot takih ampak le tiste, ki so politično organizirani in si prizadevajo za nasilni prevzem oblasti.

Urednik Franc Polak, ki je o teh vprašanih največ pisal, je očitno sodobna socialna vprašanja pozorno spremljal, poznal je nekatere ideje, ki so postale kasneje značilne za marksizem. Na vprašanje, kako se je z njimi seznanjal ne moremo odgovoriti. Zelo ga je pritegovala zgodovina francoske revolucije, bil je pristaš vrste njenih idej, tudi nekaterih metod, natančneje pa svojih socialnih nazorov ni izrazil. Zanimanje za gospodarska in socialna vprašanja je časopis nedvoumno pokazal, mogoče več kot ostali na Slovenskem. Žal pa pri obravnavi ni opaziti ne sistematičnosti, ne opredeljevanja za katero od prevladujočih teorij.

Sloveniens Blatt je spremljal tudi uveljavljanje pričakovanih sprememb, ki naj bi jih prinesla marčna revolucija. V nekoliko patetičnem Pismu Gorjancev Triglavu⁶¹ opisuje razmere na Dolenjskem. Avtor, ki se skriva za -K-, se prišteva med pristaše modro-bele-rdeče zastave (hrvaška oziroma ilirska), panslavistov, čeprav je zato v očeh Nemca mračnjak v krempljih vladne kamarile, ki prosi za bič. Nasprotnikom očita, da so si prilastili pravico, da izboljšajo svet. Pod Gorjanci je malo pristašev nemštva, navdušenci za slovanstvo so preplašeni, vendar se njihova zavest krepi. K temu naj bi veliko pripomogle hrvaške zmage. Pišče v ilirizem izvira torej predvsem iz manjvrednostnega kompleksa. Poglavitne ovire za spremembe vidi v birokraciji, ki misli, da ima monopol nad narodom. Svoboda je še na pol poti, bolj nominalna kot realna. Potreben bo še napor, kelih pelina je treba spiti. Napredek bi bil hitrejši, če bi bilo več iskrenjših borcev zanjo. Blebetanje o vojnih zmagah v Italiji ni znak svobode. Mnogi je dejansko ne razumejo, to je zanj gordijski voz napredka. Nemci so jo proklamirali le zase, zato ne razume, kaj delajo v Frankfurtu trije kranjski poslanci. Narod je bil ob njihovi izvolitvi še neizkušen, tega bi se morali zavedati in se temu ustrezno odločiti. To je tudi eden najzgodnejših pozivov za odhod kranjskih poslancev iz Pavlove cerkve v našem tisku. Odgovor je takoj sledil.⁶² Podpisan je z malim cirilskim ž. Kdo se za njim skriva je verjetno bolj načelno kot praktično vprašanje. Skoraj gotovo je identičen s -K-, za katerim se verjetno skriva urednik Polak. Odgovor Triglava je optimističen. Prežet je z zaupanjem v svobodo. Kritizira poslance v Frankfurtu, poslanci v dunajskem državnem zboru so balzam za rane, ki jih povzroča nemški parlament. Rešitev nacionalnega vprašanja naj bi bila na vidiku. Zadnje misli so izraz neverjetnega, naivnega navdušenja nad parlamentarno demokracijo. Triglav je poln zaupanja v mladino. Hrabri Dolenjci, naj se ne dajo motiti zaradi dejavnosti starega režima, saj naj bi ta bila le znanilec njegovega konca. Oba članka, ki tvorita celoto, samo dokazujeta, kako velike upe so gojili Slovenci in demokrati v parlament. Naivnost je dejstvo, ki ga ne gre spregledat, hkrati pa tudi izraz upanja, da se tu odvija odločilna zmagovita bitka. V tem pričakovanju ni naivnosti ampak spoznanje, da revolucija peša, da poteka odločilni boj za doseg zastavljenih ciljev. Demokratični Dunaj tedaj slovanskim narodom ni več obetal prihodnosti.

Nadaljevanje takih razmišljanj lahko najdemo tudi v članku -S.-, za katerega domnevamo, da skriva advokata Zupančiča.⁶³ Sprašuje se, zakaj v Novem mestu ni društev. Vprašanje bi raztegnili lahko na skoraj vse slovensko ozemlje. Dejstvo je, da meščani in kmetje niso bili sposobni najti skupnega jezika, čeprav je bilo v njihovih odnosih več združevalnih kot motečih elementov. Stara stanovska ločitev je pustila pri neosveščenem prebivalstvu večine naših mest, ki pravzaprav ni vedelo, kaj naj počne s pridobitvami revolucije, pregloboke posledice. Društva z vplivnimi in uglednimi posamezniki bi tu lahko veliko storila. Bližajoča zima daje odlične možnosti. Članek ni samo odraz dejanskega stanja v naših mestih, ki so po koncu poljskih del postala tisto, kar naj bi bila skozi vse leto ampak tudi poziv, da naj politično aktivnost v Novem mestu začne usmerjati društvo. Posredno je to tudi kritika časopisa Sloveniens Blatt, ki ni uspel predramiti prebivalstva in združevati enako mislečih.

Rezultat takšnih razmišljanj je izvrsten članek Razmišljanje o Dolenjski.⁶⁴ Napisal ga je neki -B.-. Kdo se za njim skriva, ni jasno, vsekakor pa je novomeške, dolenjske in slovenske razmere dobro

⁶¹ Schreiben des Gorianz an den Triglav. Sloveniens Blatt 29.8. Avtor -K-.

⁶² Antwort des Triglav an den Gorianz. 5.9.

⁶³ Warum werden in Neustadt keine Vereine gebildet. 10.10. Da je pisar advokat dr. Zupančič, je res le domneva, ki se nam zdi v tem primeru šibka. Ne gre spregledati tudi Polakovega kolega Josepha Supanzhizha iz novomeškega okrajnega urada, kjer je bil zaposlen kot pisar.

⁶⁴ Betrachtungen über Unterkrain. 7.11

poznal. Uvodoma ugotavlja, da je bilo po revoluciji na Dolenjskem malo narejenega med kmeti, mnogi so še vedno tam kot 15. marca. Drugače naj ne bi moglo biti, ker so tiste, ki so skrbeli za jezik in ljudstvo v začetku revolucijskega obdobja, nasprotniki označili za podpihovalce nemirov in malo je manjkalo, da jih nemškutarji niso pretepli. Nekateri uradniki so ustavo razumeli po svoje, o pravicah narodov niso hoteli slišati, brez teh pa demokracija ni mogoča. Poskus prebuditi podeželsko prebivalstvo na Dolenjskem, ga politično izobraziti, je oblast preprečila. Poslej takih poskusov ni bilo. Zato naj bi podeželsko prebivalstvo tudi neustrezno reagiralo. Premalo je izobraženo, da bi ločilo slabo od dobrega. Avtor obžaluje, da na Dolenjskem ni ustavnih društev, slovenstvo označujejo kot protidržavno mišljenje.

Neznani pisec Razmišljanja o Dolenjski je zgrožen nad njenimi socialnimi razmerami. Za izboljšanje ni pripravljenosti. Slovensko društvo v Ljubljani, ki bi edino nekaj lahko naredilo, nima podružnic po deželi. Ljudstvu povsod postavljajo ovire, še njegovega jezika naj ne bi bilo mogoče vpeljati v šole in urade, mnogi si želijo Metternichove dobe. Avtor zaključuje z mislijo, da se morajo enako misleči združiti, da lahko le preko društva vplivajo na ljudi, sicer bo vse zaman.

4. decembra je bilo v Novem mestu ustanovljeno Slovensko bralno društvo. Takrat je bilo že dokončno jasno, da poskusi urednika, da bi ostal na dotedanjem delovnem mestu, niso uspeli. Od konca oktobra si je prizadeval, da bi umaknili odlok o prestavitvi v Ribnico. 7. decembra je bil že na novem delovnem mestu. Časopis *Sloveniens Blatt* se je bližal koncu svojega izhajanja. Društvo, ki je preko predsednika dr. Jožeta Rosine in začasnega blagajnika Konstantina Tandlerja, tiskarja novomeškega časopisa, njegov moralni naslednik, ima že popolnoma porevolucijske cilje: izobraževanje jezika, nič političnih tendenc.⁶⁵ Spominja na začetke ljubljanskega Slovenskega društva. Seveda pa so med časi nastajanja takih društev drugod med Slovenci in novomeškim velike razlike. Takrat so razplet revolucije šele pričakovali, sedaj so se za njene rezultate bali. V Novem mestu so stare sile vsaj navidezno šle zmagi nasproti. Z lažmi, intrigami in anonimnimi pismi so onemogočile najbolj navdušene pristaše revolucije. Franc Polak je moral v Ribnico, njegov sodelavec Maks Jabornig v Kranjsko goro. Resnici na ljubo je treba povedati, da je formalni povod za prestavitev dal sam urednik *Sloveniens Blatt*, ki ni uspel premagovati svojega nagnjenja do alkohola, zaradi česar je imel težave že na Premu, kjer je služboval pred prihodom v Novo mesto. Dejstvo pa je, da so tudi tisti pristaši revolucije, ki niso pili, doživeli enako usodo. Nekdanji Polakov kolega Ignac Guzelj, ki je iz Novega mesta odšel koncem 1847. ali v začetku 1848. leta, je bil zaradi prevelikega izkazovanja svojega navdušenja nad revolucijo prestavljen iz Radovljice,⁶⁶ zaradi njega je bila uvedena še posebna policijska preiskava, kar se urednikom *Sloveniens Blatt* ni zgodilo. Zoper njega je potekal le službeni disciplinski postopek.

19. decembra je tiskarna v časopisu kot založnik tudi formalno najavila prenehanje izhajanja časopisa s koncem leta. Kot vzrok je navedla spremembo kraja bivališča urednika. Seveda je bil to le povod, vzroke smo že zgoraj omenili. Novomeški slovenski krog pristašev revolucije je bil preozek, da bi zmožel nadajevati brez dotedanjega urednika, svoje je povzročil tudi strah pred reakcijo. Prenehanje časopisa je imelo posledice tudi za jezikovno podobo Novega mesta. Iz zaključnih misli članka *Razvoj slovenskega jezika*,⁶⁷ ki smo ga že omenili, ki so hkrati tudi poslovilne besede urednika, vzemo, da bi izhajal, če bi obstal "in meiner vielgeliebten Muttersprache". Čeprav zgodovinska stroka v ožjem pomenu besede ne dovoljuje razmišljanja, kaj bi bilo, če bi bilo, pa nam preprost razum le dovoljuje sklepanje, da bi slovenski časopis v Novem mestu veliko pomenil. Dejstvo je namreč, da je kapiteljski prošt v pismu škofu Wolfu nekaj let pred tem označil zamisel o nemških pridigah v Novem mestu kot neumestno, ker naj bi bilo premalo ljudi večjih tega jezika, dejstvo je tudi, da je sredi šestdesetih let Levstik označil dolenjsko metropolo kot nemško govorečo. Ta preobrazba jezikovne kulture je bila torej najbolj intenzivna prav v naslednjih letih.

Zadnja številka *Sloveniens Blatt*, ki je zaradi božičnih praznikov izšla v petek 29. decembra, terek, ki je naveden v glavi časopisa, je bil 26. v tistem mesecu, prinaša članek, ki je po naslovu enak uvodnemu v poskusnih številkah, le avtor in vsebina sta različna.⁶⁸ Prvega je podpisal dr. Jože Rozina, drugega P(olak?). Čeprav je vse bolj postajalo jasno, da Slovenije kot političnega teritorija še ne bo, ima članek naslov *Prebujenje Slovenije*. Ugotavlja, da jo je rodilo leto, ki se izteka, leto, v katerem so si Slovenci prizadevali za svoj obstoj z bojem za ohranitev cele monarhije. Zanj je to boj za kulturo v

⁶⁵ Einladung zum Beitritte in den slovenischen Leseverein zu Neustadt. 29.12.

⁶⁶ J. Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 670.

⁶⁷ Die Entwicklung der Slovenischen Sprache, 29.12.

⁶⁸ *Sloveniens Erwachen*.

Evropi, zlasti na njenem vzhodu in jugu. Z zakonitimi sredstvi si je časopis prizadeval za svobodo, od nikogar ni želel biti odvisen. Z veseljem je spremljal napredek svojega ljudstva.

Avtor ne dvomi, da seme, ki ga je časopis zasejal, ne bo rodilo sadu. V besedni igri, kjer Slovenija iz naslova članka pomeni tudi prvotni naslov časopisa, ga primerja s cvetlico, ki jo mraz umori, naslednje leto pa še lepše cveti. Njegov konec zato ni tragedija ampak seme za novo življenje. Slovence poziva naj ostanejo povezani z ostalimi slovanskimi brati, le z njimi se bodo trajno dvignili.

Časopis Sloveniens Blatt je izredno poudarjal socialne razmere med ljudmi. Družbeni razvoj je bil zanj predpogoj političnega in nacionalnega. Za razliko od štajerskih narodnih delavcev ter skromnih nastavkov na Dolenjskem ob podpisovanju peticije Dunajske Slovenije, krog pristašev Slovenije ni uspel vzpostaviti pravega sodelovanja s kmečkim okoljem. Kratkoročnih rezultatov ne bi bilo, pač pa bi bile kmečke mase bolj razgibane. Enega izmed vzrokov, da na Dolenjskem ni bilo taborskega gibanja, vidim prav v tem. Dr. Jože Kapler, zbiralec podpisov za Zedinjeno Slovenijo in podpisnik vabila za tabor v Vižmarjih, nam je več kot zgovoren dokaz, da se ne motimo. Ker tudi škocjanski župnik Zalokar med duhovščino ni imel na Dolenjskem in v Beli krajini veliko posnemovalcev, so bila naslednja desetletja dokaj pasivna v političnem življenju. Nacionalno gibanje je še naprej ostalo predmet ozkih krogov. To dokazuje tudi gradnja Narodnega doma v Novem mestu, ki je izrazito mestna zadeva.⁶⁹

Analiza podpisov peticijskih pol na Dolenjskem kaže zelo nizko raven pismenosti. Nedvomno je zaostajala za ostalimi predeli slovenskega ozemlja. Domnevamo, da le ni bilo v celem novomeškem okrožju enako. 16. januarja 1842. leta je že omenjeni župnik Zalokar ugotavljal ne le, da ljudje ne znajo pisati, ampak so tudi mentalno zanemarjeni. Tako mnogi ženini in neveste niso poznali imen svojih staršev, materinega dekleškega priimka, niso vedeli, koliko so stari, niso znali povedati hišne številke. Da gre tu v prvi vrsti za zanemarjenost, nekakšno otopenost, pove tudi to, da botri, ki so prinesli otroka h krstu, včasih niso znali povedati ustreznih podatkov o starših krščenca: imena staršev, dekleškega priimka matere, hišne številke.⁷⁰ Očitno torej ne gre za nek osamljen primer, tudi ne zgolj za mladino, ampak je problem širši.

Tudi časopisje tiste dobe govori o slabih prosvetnih razmerah. Tako je na primer zaslediti vest o nameravanem zaprtju šole v Dolenjskih Toplicah. Zalokarjeve pripombe na različnih mestih dajejo slutiti, da so bile še posebno žalostne razmere v hribovitih predelih. Opisanih razmer tudi ne gre razširjati na vso Dolenjsko. Ribniško področje je bilo gotovo drugačno, tam je boljša šolska mreža, pa tudi nepismene krošnjarje si težko predstavljamo. O vseh teh vprašanjih nižjega šolstva v Sloveniens Blatt ni sledu.

Leta 1848 so se profesorji novomeške gimnazije odločili, da bo slovenščina učni jezik.⁷¹ Vprašanje kar samo po sebi kliče, da ga obravnava tudi časopis, ki se bori za nacionalne pravice Slovencev. Seveda je šlo to vprašanje, kot smo že omenili, mimo Sloveniens Blatt. Tudi v tem pogledu je ostal na načelni ravni. Julija je bil z nadaljevanjem objavljen članek o šolstvu na Kranjskem.⁷² Osrednje vprašanje je svetovljanska vzgoja. Avtor obžaluje, da so v tem pogledu dijaki odvisni predvsem od ostarelih kuharic in delavskih družin, pri katerih stanujejo. Ni mu všeč, da je dijakom prepovedan obisk gledališča, plesov, kavarn in gostiln. Suplenti, ki jih oblast pošilja na Kranjsko, so slabi učitelji in vzgojitelji. Želijo si ustvariti le renome, ki bi jim omogočil redno zaposlitev. Pisec kritizira profesorje, ker njihov odnos do dijakov spominja na one, ki so bili med zemljiškimi gospodi in podložniki. Avtor članka posebej kritizira razmere v Ljubljani, kjer cenijo le trgovske sposobnosti, ne pa znanja. Svoj članek končuje s predlogom, naj se družba bolj odpre do dijakov, naj jim dovolijo vstop v meščansko družbo. Najprej se naj popravijo razmere v večjih mestih, blagodejne spremembe bo kmalu čutilo tudi podeželje. Ta članek je pravzaprav bolj dragocen po tistem, kar ni naravnost povedano. Slovenska družba potrebuje več meščanstva, ki mora postati tudi nosilec novih razmer. Najbolj naravno je, da sprejme medse dijake. Zato morajo profesorji spremeniti svoj odnos do njih. Je proti tikanju, proti prijateljevanju, saj gre le za generacijske razlike. Na dijaka se naj ne obračajo z "Vi" ampak z "gospod".⁷³

Nacionalna garda⁷⁴ je bila časopisu Sloveniens Blatt zelo pri srcu. Oba sta bila otroka revolucije. Poleg "političnega sorodstva" pa je med njima obstajala tudi osebna povezava. Člani novomeške

⁶⁹ Janko Jarc, Novo mesto v obdobju med leti 1850 in 1900, str. 254 (separat iz knjige Karel Clarici, *Knjiga moje mladosti*, Ljubljana 1981).

⁷⁰ Knjiga oznanil škocjanske fare. Arhiv R Slovenije. Rok. 94-r.

⁷¹ 225 let novomeške gimnazije, str. 77.

⁷² Das Unterrichtswesen in Krain. 18. in 25.7., nepodpisan.

⁷³ Behandlung des Studierenden. 24.10.

⁷⁴ Miloš Jakopec, Narodna garda v Novem mestu. Dolenjski list, 17.6. - 5.8. 1993.

narodne straže so bili namreč tudi pripadniki skupine, ki je zasnovala in urejala prvi novomeški časopis.

Spor med meščansko in narodno gardo je bil časopisu povod, da se je v Novem mestu vpletel v politične prepire med pristaši starega reda in novih časov. "Starega reda" ne moremo razumeti dobesedno v smislu zagovarjanja fevdalne družbe ampak predvsem varovanja domnevnih ali dejanskih starih meščanskih pravic. Te so motile zlasti tiste prebivalce naših trgov in mest, ki so odnos "pravih" meščanov do njih čutili kot krivičen in ponižujoč. Če smo nekoliko pikri, lahko ugotovimo, da so jim nasledli. "Pravi" meščani so namreč hoteli doseči ravno to, da bodo prišli vedeli, kdo je kdo v mestu. V bistvu je negativni odnos do priseljencev izraz stiske, majhnosti, občutek manjvrednosti meščanov pred ljudmi, ki so v njihovem kraju dosegli določen položaj v takratni družbi.

V članku anonimnega pisca o posebni meščanski oboroženi enoti⁷⁵ je zato poudarjeno, da obstoj takih skupin ni v skladu z revolucijo. Zastopa namreč le določen stan, njegove ozke interese. Je preostanek prejšnje dobe in kot tak možen povod za nered. Zliti se mora z nacionalno gardo, organizacijo oboroženih državljanov ali pa jo je treba razorožiti in razpustiti. "Če je lahko minister navaden gardist, je to lahko tudi meščan - lončarjev sin." Z marčno revolucijo je konec stare družbe in z njo tudi meščanske garde. Članstvo, zlasti pa položaji v njej, z zlitjem z narodno stražo prenehajo. V njej so funkcije voljene v skladu z zahtevami novih časov, ki jih morajo vsi spoštovati in se jim podrediti.

Možnost za še ostrejši napad na meščansko gardo se je ponudila 15. avgusta, ko je bila v kapiteljski cerkvi svečana zahvalna maša za avstrijske zmage v Italiji. Med obredom sta obe oboroženi mestni formaciji streljali častne salve. Na koncu so zapeli še *Te Deum*. Poročevalca⁷⁶ je prav to zbudilo. Vprašal je, zakaj v Novem mestu niso zapeli zahvalne pesmi pri maši, pri kateri so se spomnili marčnih sprememb na Dunaju. Meščanska garda pri njej tudi ni bila prisotna. "Sedaj, ko gre za triumf ob podjarmljenju nekega ljudstva, pa vse dere skupaj. Podelitev svobode in ustave je bil začetek nereda, zmaga nad Italijo pa daje upanje na vrnitev dobrih starih časov, ki so dali v 35 letih tako lepe sadove!" je pikro ugotavljal. Pisca, verjetno je bil to Polak, je vse skupaj silno razburilo. Dopoldanska verska slovesnost je namreč imela nadaljevanje pri Sv. Ani, priljubljenem shajališču meščanov. Meščanska garda je namreč tam priredila zabavo, na kateri so napijali cesarju, maršalu Radetzkiemu in drugim oblastnikom. Zapeli so celo pesem "Und Österreich schliesst sich an Deutschland an". Zvečer je bilo mesto osvetljeno, godba meščanske straže je muzicirala, mladina je vzklikala: "Živijo!". Poročilo sklepa opomin Novomeščanom, naj v trenutkih zmagoslavja avstrijskega orožja ne pozabijo lastne svobode. Ta kratek članek je ena najbolj ostrih in neprizanesljivih kritik novomeških razmer v letu 1848. Spor z meščansko gardo je *Sloveniensi Blatt* zaostрил do take mere, da njenega avgustovskega izleta v Dolenjske toplice ni niti registriral. Izlet je bil ne le zelo uspel ampak tudi nacionalno primerno pobarvan. Udeleženci so namreč nosili narodno zastavo, pa tudi oder, na katerem je kaplan enote, kanonik Jelovšek, bral mašo, je bil okrašen z narodnimi barvami.⁷⁷ Očitno so strasti že zmanjševale razsodnost.

Načelno zavračanje pravice do obstoja meščanski gardi je novomeški časopis dopolnjeval s tem, da je dokaj podrobno poročal o dejavnosti narodne straže.⁷⁸ Hvalil je njihovo odlično streljanje na Telovo. Poročal je o denarni nabirki za njihovo uniformiranje,⁷⁹ o Besedi⁸⁰ z deklamacijami Vodnikovega Vršaca, Prešernovega Mornarja in Strelovega Popotnika, petjem slovenskih in "ilirskih" pesmi ter branjem humorističnega besedila, vse je zelo uspelo.⁸¹ Zanimiva je podrobnost, da poročilo stotnika Zwergerja govori o prireditvi v kranjskem, ne slovenskem jeziku. *Sloveniensi Blatt* je vzpodbujal domačine, naj narodni straži vsestransko pomagajo,⁸² udeležijo naj se loterije.⁸³ Kljub taki opredelitvi v novomeških političnih sporih, pa poročanje novomeškega časopisa le ni bilo popolnoma enostransko. Tako so že julija objavili kritične pripombe nekega narodnega stražnika na račun

⁷⁵ Eine Paar zeitgemäße Worte über die Sondercorps. 3.10. (nepodpisan).

⁷⁶ Locales, 22.8. Dogodek je opisal tudi Janez Trdina v povesti *Gospod Vedež*.

⁷⁷ Slovenija.

⁷⁸ Poročanje o nacionalni gardi so praktično edine lokalne novice.

⁷⁹ Die Nationalgarde in Neustadt. *Sloveniensi Blatt*, 4.7. (nepodpisan).

⁸⁰ Priloga 1 k *Sloveniensi Blatt*, 1.8. Kot datum prireditve omenja 21.7.

⁸¹ Locales, 8.8.

⁸² Priloga 2 k *Sloveniensi Blatt*, 8.8., Priloga 3 k *Sloveniensi Blatt*, 15.8.

⁸³ Priloga 4 k *Sloveniensi Blatt*, 5.9.

nepotrebnega paradiranja.⁸⁴ Za meščane, ki so živeli od dela svojih rok, je bilo članstvo v gardi nedvomno veliko breme, ker denarnih nadomestil za izvrševanje obveznosti ni bilo. Novomeški časopis tudi ni zamočil nesrečnega dogodka, ko je Pauer, dijak 4. letnika gimnazije, po nesreči ubil devetletno sestro. Gardist Vidmar je namreč obesil na zid nabito puško, deček je hotel sestro le prestrašiti in nesreča je bila tu.⁸⁵ O dogodku so pisali številni takratni avstrijski časopisi.

Za pisanje Sloveniens Blatt o narodni straži lahko ugotovimo, da ga je izrabljal za poglobitev demokratičnih procesov v Novem mestu, med katerimi je bila tudi ureditev razmer med obema gardama. Prav z vpletanjem v stare mestne pravice pa si pridobil največ sovražnikov in posredno pomagal k premestitvi nekaterih državnih uradnikov - gardistov.

Sloveniens Blatt ni bil časopis, ki bi s ceneniimi članki želel biti popularen. Urednik se ni znal sprostiti, ob vsaki priliki je izkazoval željo, da vztraja na trdno začrtani poti. Ko je znani zgodovinar Franc Ksaver Richter pisal o Kranjski pod Habsburžani,⁸⁶ hvalil posamezne vladarje, navedel pa tudi vrsto zgodovinskih dejstev iz zgodovine dežele, so njegov sestavek opremili z opombami nacionalnega značaja, iz katerih je razumeti, da se Slovencem pod njimi le nista cedila sama med in mleko. Urednik je bil pristaš slovenskega avtohtonizma in je kot protitezo Richterju navedel znane Vodnikove verze: "Od perviga tukaj stanuje moj rod. Ak' kdo ve za druga pove naj od kod!" Poizkusi nekaterih domačinov, n.pr. okrožnega fizika v. Vesta,⁸⁷ ki je pisal o kemičnih poizkusih, in novomeškega lekarnarja, ki je zapel hvalo avstrijski farmaciji,⁸⁸ so ostali brez posnemalcev. Članek o starih zidovih na Notranjskem je prispeval verjetno kar Polak v spomin na svoje nekdanje službovanje na Notranjskem.⁸⁹ Svojevrsen odstop od koncepta časopisa je objava pisma svojem nekemu vojaka iz Mester⁹⁰ ter razpis na izpraznjeno mesto v zavodu za slepe pri Linzu.⁹¹ Poučno je pisanje o najdiščih človeške ribice na Kranjskem ter požaru v Sodražici.⁹²

Omenili smo že, da je bil poudarek časopisa na teoretičnih razmišljanjih o aktualnih vprašanjih. Glede poročil o aktualnih dogodkih v monarhiji se je novomeški časopis naslanjal na tiste, ki so izhajali v Ljubljani, Celske slovenske novine, Gratzter Zeitung, zelo pomemben vir je bil Wiener Zeitung, katerega dvodnevni izostanek v začetku septembra je časopis posebej oznanil.⁹³ Naslanjali so se še na Der Freisinnige, Neue Zeit, Journal des oesterreichischen Lloyd, Narodne novine, W.F.B. (?), D.w. Ungar (?), G. tch. P. (?), Prg.A.B. (?), Oest. V.B. (?), K.W.B. (?).⁹⁴

Sloveniens Blatt ni skrival svojega navdušenja nad Hrvati in Srbi. Vsako priliko je izrabil v propagiranje njihovega boja proti Madžarom, hvalil Jelačića. Ideje ilirizma mu niso tuje, jezikovnega zlitja ne zagovarja, glede političnih odnosov ni popolnoma jasen. Hrvatje oziroma natančneje Iliri so mu vzor zlasti glede uporabe narodnega jezika v javnem življenju, hrabrost hrvaške vojske je krepka opora slovenski narodni zavesti. V podpori Hrvatom so videli tudi boj za lastne politične cilje, za obstoj neodvisne monarhije, proti vključitvi njenih delov v nemško državo.

To je še posebej prišlo do izraza ob akciji zbiranja denarja za Hrvate. V zadnji avgustovski številki je izšel poziv hrvaškega sabora za zbiranje denarja, dragocenosti, živil in orožja za Hrvate.⁹⁵ Akciji na Kranjskem se je postavilo na čelo Slovensko društvo v Ljubljani, novomeški časopis se je do nje obnašal, kot da gre za njegovo poglobitno nalogo. Že v naslednji številki 5. septembra je urednik objavil še svoj poziv.⁹⁶ Pove, da so dobrodošli tudi najmanjši prispevki, da bodo po mestu

⁸⁴ Einiges über das Institut der Nationalgarde, 11.7. (eden v imenu mnogih).

⁸⁵ Locales, 12.9. 1848.

⁸⁶ Krain unter den Regenten aus dem Hause Habsburg, 4.7.

⁸⁷ Ueber das Decret der k.k. oberst. Justizstelle v. 21. Jän. 1825 (?) betreff der chemischen Untersuchungen. 11.7. Članek je datiran z 9. majem in je bil torej pripravljen že za poskusno številko. To nedvomno dokazuje, da sodi v. Vest med prvoten krog predvidenih sodelavcev novomeškega časopisa.

⁸⁸ Franz Xav. Gadner, Oesterreichs Pharmacie. 18.7. Lastnik druge novomeške lekarne je bil Karl Fabiani.

⁸⁹ Die alte Mauer bei Ternovo in Innerkrain. 18.7.

⁹⁰ Einladung zur Competenz betreffend die Wiederbesetzung eines im Blindinstitute zu Linz erledigten Stiftpplatzes. 22.8. Glej tudi razpis 29.12.

⁹¹ Theure Schwester, lieber Schwager! 25.7.

⁹² Feuers - Gefahr, 8.8. Fundorte der Proteen, 5.12.

⁹³ Opomba pod črto 5.9.

⁹⁴ Journal des österreichischen Lloyd's se je 1848 preselil na Dunaj in izhajal kot Der Lloyd. Narodne novine so zagrebški časopis. W.F.B. je mogoče dunajski časopis Fremden Blatt. G. Sch. P. si razlagam kot Gratzter Schneller Post. Prg. A.B. je verjetno Prager Abendblatt, priloga Prager Zeitung, ostalih nisem uspel dešifrirati. Glej: Auswahlste wichtiger deutschsprachiger Zeitungen der Österreichischen Nationalbibliothek (1703-1930).

⁹⁵ Aufruf. Sloveniens Blatt, 29. 8.

⁹⁶ Dringender Aufruf.

pobirali denar od hiše do hiše. Opozarja bralce, da ne gre le za obrambo Hrvaške kot najbližje sosedo, torej ne le sosedsko pomoč pač pa tudi obrambo Dolenjske, ki jo lahko ogrozijo madžarski pribežniki: "Gre za cesarja, za naše brate, mogoče za nas!" Uspeh ni bil majhen, pa tudi posebno velik ne. Nekaj darovalcev je anonimnih, nekateri se skrivajo za gesli "Priatelj prijatlam", "Od dveh prijateljev v spomin na naše brate in sosedo Hrvate (v bohoričici)... Med njimi so graščaki n.pr. zakonca Pavich, (žena je bila iz grofovske veje Auerspergov), Anton Smola z Germa, okrožni zdravnik, kapiteljski kanoniki in vikar, novomešk poslanec v dunajskem parlamentu Grašič, člani družine dr. Jožeta Rozine, dr. Zupančič, obrtnik, trgovci, uradniki, med drugim skupina z okrajne kameralne uprave, ... 10. oktobra so objavili, da je zbranih že 81 gld in 25 kr.⁹⁷ Poslej ni več vesti o poteku zbiranja denarja. Žal ni podatkov, ki bi utemeljevali sum, da je to posledica Jelačičevega prihoda na Dunaj, izključiti pa tega tudi ni mogoče. Spomnimo se trditve Polaka, da tudi mnogi zavedni Slovenci Jelačičeve akcije niso podpirali. Iz Laibacher Zeitung je razvidno, da so denar zbirali, tudi z Dolenjske, še tudi kasneje. Oporja je lahko zato lokalnega značaja ali pa tudi odločitev uredništva, da bodo Jelačiča podpirali le še moralno.

Običajno, ne pa vselej, je imel časopis Sloveniens Blatt na zadnji strani tudi rubriko lokalno. Velikokrat so pod njo navedene zadeve, ki se tičejo narodne straže in smo o njih že govorili. Osnovna značilnost te rubrike je, da ne odstopa od načelne naravnosti časopisa. Po 10. oktobru, ko ni bilo več samostojnih prilog, so se na tej strani znašli tudi mali oglasi. Če smo glede lokalnih zadev navedli vrsto pomanjkljivosti časopisa, navedimo tudi opravičilo. V zadnji avgustovski številki⁹⁸ je urednik objavil poduk tistim, ki so ga prosili oziroma zahtevali, da jih v časopisu ne omenja ne v slabem, ne v dobrem pomenu, ker ne razumejo časopisnih člankov. Čeprav je zelo verjetno, da je do tovrstnega razgovora prišlo v gostilni, je urednik take ideje ostro zavrnil. Prizadetim je priporočil, naj si preskrbijo ustrezne in zanesljive bralce in razlagalce besedil. Uredništvo se bo zavzemalo za pravo, svobodo in enakost ter kritiziralo vse in vsakogar, ki uresničevanje takih načel ovira ali jim nasprotuje. Kljub temu načelnemu odgovoru pa se je uredništvo gotovo zavedalo tovrstnih težav z bralci. Tako najdemo poleg novic o narodni straži opis žalne maše za nekim padlim nadporočnikom pri frančiškanih, ki ni imel zveze ne z Novim mestom ne s Slovenci, uredništvo je to izrazilo za dokaz slovenskega spoštovanja do Neslovencev. Nekaj je vesti o oktobrskem dogajanju na Dunaju, o Madžarih in Italijanih ter Štajerski. Enkratna novica je tista o požaru novomeškega plavalnega bazena, ki bi ga bilo treba obnoviti. Ne pozabijo se pohvaliti tudi z januarsko uprizoritvijo Linhartovega Matička ter o strahu urednika Laibacher Zeitunga, da bi z objavo poročila škodil nastopajočim uradnikom. Uredništvo in zlasti založnik sta v oglasih videla možnost dodatnega zaslužka. Večina takratnih časopisov je reklame objavljala v samem časopisu ali različnih dodatkih (Laibacher Zeitung ima Amtsblatt zur Laibacher Zeitung, Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung - oba imata uradna in zasebna obvestila, oglasi so običajno v Anhang zur Laibacher Zeitung. Prva dva imata svojo numeracijo, Anhang pa le prostor, običajno zadnjo stran). Priloge so bile za posebne prilike in so se jih rada posluževala društva in posamezniki, da so si zagotavljali samostojno izražanje stališč. Pri Sloveniens Blatt je bila priloga namenjena javnim obvestilom in oglasom. Uredništvo je predvidelo male in velike. Prva je imela cca 11x19 cm, druga je imela format enak kot časopis. Z njimi niso zaslužili, saj jih je izšlo od 1. avgusta do 10. oktobra le 7, od tega dve veliki. Na zadnji strani časopisa je vedno opozorilo, da je izšla tudi priloga. Cena vrstice za enkratno objavo je bila 3 kr, za trikratno pa 4 kr.

Pregled vseh prilog kaže, da so se jih posluževali narodna straža, advokat dr. Jože Rosina in celo uredništvo. Ker smo o o vsebini tistih, ki jih je naročila garda, že pisali, dodajmo, da je dr. Rosina posredoval veliko gotovinskih posojilo ter oglašal zakup in prodajo nepremičnin. Zakaj prinašata prvi dve prilogi obvestilo o bodoči ureditvi sodišč ni jasno.⁹⁹ Delo časopisa naj bi po njegovem prenehanju vsaj v določenem smislu nadaljevalo Slovensko bralno društvo, ustanovljeno 4. decembra. Predzadnja številka časopisa je objavila vabilo k pristopu.

Gornjega prikaza pisanja novomeškega časopisa ne moremo smatrati za dokončnega. Ne samo, da je preveč sumaren, svoje mnenje o njem bi morala povedati še jezikoslovec in verjetno tudi filozof. Urednik, ki je napisal velik del člankov, je bil nedvomno izobražen. S pomočjo katerih knjig se je izobraževal, ne vemo, aktualna evropska vprašanja so ga privlačila. Iz citatov je razvidno, da je spremljal številne takratne slovenske in tuje časopise. V primerjavi z današnjimi razmerami je število

⁹⁷ Mnogi Dolenjci, zlasti duhovniki, so denar pošiljali neposredno Slovenskemu društvu v Ljubljani. Glej n.pr. Laibacher Zeitung 23.9., 12.10. 1848

⁹⁸ Volksthümliche Belehrung, 29.8.

⁹⁹ Künftige Gerichtsverfassung

naslovov časopisov za Novo mesto impozantno, za tiste čase pa nismo prepričani, da jih je bilo v dolenski prestolnici še nekaj, ki jih Polak ni navedel.

Po doslej znanih dejstvih je časopis *Sloveniensi Blatt* najprej pritegnil Janeza Trdino. "Že poleti 1871 si je vse številke (razen zadnje št. 26) izpisal v svoj dnevnik (8/76-93). Ekscerptom je tu pa tam pripisal izraze odobravanja in občudovanja takratnih rodoljubov; zlasti urednika in glavnega pisca člankov je nekajkrat pohvalil. Že tedaj je pri ljudeh tudi poizvedoval, kaj o teh ljudeh še vedo, in si je n.pr. zabeležil tudi naslednji podatek: ... "Pisal je te reči v naglici v krčmah urednik Polak."¹⁰⁰

O uredniku, ki ga označuje za "ženjajnega", je v okviru Bajk in povesti o Gorjancih napisal tudi povest *Gospod Vedež*.¹⁰¹ V njej trdi, da je časopis ustanovil s svojimi prijatelji dr. Rosina, ki naj bi Polaka izbral za urednika. O njem mu je pripovedovalka Jera povedala med drugim: "Bil je glavica, da malo takih. V en glas so govorili, da se ne nahaja v naši deželi ne pet uradnikov, ki bi se mogli kosati z njim v bistroumnosti in učenosti. ... Gospoda so mu očitali, da je velik pijanec. ... Ko ga je pocedil tri ali štiri merice, je izvlekel papir in svinčnik ter je pisal in pisal, dokler je bilo kaj praznega na papirju. Kar je napisal pri vinu, je nesel potem za svoj časnik v tiskarnico. ... Dostikrat je tožil, da ne sme niti desetine tega natisniti, kar bi želel in kar bi trebalo. Gosposka je nanj bistro prežala, zdel se ji je, ne vem zakaj, preglasen in nevaren. Časnik so prejemale malone vse hiše, ... Trud njegov in doktorja Rosine je obrodil tako dober sad, da v nekoliko mesecih ni bilo v mestu nobenega poštenega domačina več, ki bi se sramoval svoje slovenske matere in krvi in jezika našega ..."¹⁰² Iz gornjih dejstev, ki jih je navedel Trdina, marsikaj zvedemo. Ne gre pa spregledati, da je vsaj zadnji stavek izraz pisateljevih želja.

V slovenskem zgodovinoписju novomeški časopis ni najbolje zapisan. J. Apih ga je uporabljal,¹⁰³ je o njem zapisal: "... v jako slabi nemščini in še slabšem pravopisu je ta tednik Nemcem tolmačil slovenski program - a prva zima ga je že pobrala, še prej ko so se jeli tudi drugim listom rušiti gmotni viri s pojemajočim zanimanjem naroda za javne zadeve."¹⁰⁴ Tudi J. Mal ponavlja, da ga je pisal za Nemce, kar ni bilo res, in dodaja:¹⁰⁵ "Radi pomanjkanja sotrudnikov je moral največ pisati sam, porabljal je zato krajevne dogodke, kar pa mu je nakopalo dosti sovraštva." Zdi se, da avtor časopisa ni prebral.

Lončar ga le našteva v seznamu časopisov,¹⁰⁶ Gestrin-Melikova knjiga¹⁰⁷ novomeškega časopisa ne omenja. Osrednji vzrok za upadanje zanimanja za novomeški časopis pri zgodovinarjih, kamor lahko prištejemo tudi Trdino, je v tem, da je časopis dejansko v marsikaterem pogledu šibek. Kasneje se je temu pridružil še odnos do naših časopisov v nemškem jeziku. To ga je še bolj potisnilo v ozadje strokovnega zanimanja.

Drugačen odnos ima lokalno zgodovinoписje. Janko Jarc je že pred II. svetovno vojno zapisal, da "je urednik Franc Polak izdajal v narodnem in svobodoljubnem duhu urejevani "Sloveniensi Blatt", zaradi katerega je imel z oblastmi marsikatero nepriliko."¹⁰⁸ Iz njegovih kasnejših del je razvidno, da je časopis natančneje pregledal in ga primerno ocenil.¹⁰⁹ Zaradi zadreg s časopisom je mnoge pritegnila osebnost njegovega urednika Franca Polaka. V zadnjem času je o časopisu, uredniku in tiskarni največ pisal novinar in publicist Miloš Jakopec, ki je zbral precej novih dejstev.¹¹⁰

Sloveniensi Blatt je nedvomno nekaj posebnega v slovenskem dogajanju v letu 1848. Ves je prežet z navdušenjem za spremembe, želi si novo liberalno, meščansko Avstrijo. V mnogih pogledih njegove ideje niso vselej najbolj jasne. Urednik je to storil nekolikokrat načrtno. Trdina ima verjetno prav ko pravi, da je moral biti obziren do skupine, ki je dala pobudo za njegovo izdajanje. Polak je zelo verjetno sodil med njegov najradikalnejši del. Zato ni nenavadno, da njegova osebnost nekatere bolj priteguje kot pa delo, po katerem je upravičeno zaslovel.

¹⁰⁰ Janez Logar, Pripombe k sedmi knjigi. V Janez Trdina, Zbrano delo. Sedma knjiga. Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. Ljubljana, 1955, str. 389.

¹⁰¹ Uvrščena je kot 23. v Bajke in povesti o Gorjancih (II. del). V VII knjigi zbranih del je objavljena na straneh 64-76.

¹⁰² Ravno tam, 66-67.

¹⁰³ J. Apih, Slovenci in 1848. leto, str. 138.

¹⁰⁴ Ravno tam, str. 148.

¹⁰⁵ Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, str. 740.

¹⁰⁶ Dragotin Lončar, Politično življenje Slovencev. Ljubljana, 1921, str. 133-134.

¹⁰⁷ F. Gestrin - V. Melik, Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do 1918. Ljubljana 1966.

¹⁰⁸ Janko Jarc, Novo mesto in njegova prostovoljna gasilska četa. Novo mesto, 1936, str. 33-34.

¹⁰⁹ Novo mesto, kulturnozgodovinski vodnik Novo mesto, 1976, str. 70.

¹¹⁰ Miloš Jakopec, Časnikarstvo v Novem mestu. Rast 1, 1990, str. 110-114, isti, Nova odkritja o Heinrichu Tandlerju in Francu Polaku. Rast 2, 1991, str. 138-144, isti, Iz časnikarske preteklosti. Rast 4, 1993, str. 247-248.

Časopis Sloveniens Blatt je izraz revolucionarnega navdušenja dela našega meščanstva, ki je pokazalo izredno navdušenje nad spremembami v državi, imelo znanje in voljo, žal pa zelo malo možnosti za njihovo uresničitev.

Zusammenfassung

SLOVENIENS BLATT – EINE ZEITUNG DES JAHRES 1848

Stane Granda

Sloveniens Blatt ist eine Wochenzeitung, die vom 4. Juli bis zum 29. Dezember 1848 in Novo mesto erschienen ist. In der slowenischen Geschichtsschreibung wurde sie bisher sehr wenig beachtet, obwohl sie nicht unbekannt war.

Sloveniens Blatt wurde von einem relativ kleinen Kreis der Anhänger der Revolution des Jahres 1848 in Novo mesto herausgegeben. An dessen Spitze befand sich Rechtsanwalt Dr. Jožef Rosina, verantwortlicher Redakteur der Zeitung, die wesentliche Arbeit wurde von dem Redakteur Franc Polak geleistet, der sonst Beamter des Bezirkskommissariats war. Die Gruppe setzte sich außerdem aus einigen Intellektuellen, vor allem Beamten der Bezirks-, Kameral- und Kreisbehörden zusammen. Eine wertvolle Stütze hatten sie an den dortigen Gymnasiasten und an einem Professor, der Franziskaner war. Ihrem Inhalt nach war die Zeitung ausgesprochen liberal ausgerichtet und setzte sich für die Interessen des Bürgertums und für die parlamentarische Demokratie ein. Kompromißlos widersetzte sie sich jeder Form der alten feudalen Gesellschaft.

Wie aus dem Titel der Zeitung hervorgeht, sollte sie für die slowenischen politischen Interessen eintreten. Sie widerstrebt der Idee des vereinigten Deutschland, wie sie im großdeutschen Sinne vom Frankfurter Parlament befürwortet wird. Im deutschen Nationalismus, der kein Verständnis für die Interessen der nichtdeutschen Völker in Österreich aufbringt, sieht sie die größte Gefahr für dessen Fortbestand. Sie tritt für die slowenische Sprache in Amt und Schule ein und sympathisiert mit der Idee des Vereinigten Slowenien. Wenn man diese nicht verwirklichen könnte, wäre sie auch bereit, Kompromisse zu schließen. Österreich sollte in Kreise aufgeteilt werden, welche die nationalen Grenzen berücksichtigen. Sie wendet sich gegen die Länder als Relikte der alten Gesellschaft, aber auch gegen die Zentralisierung der Monarchie. Die Mehrheit der Mitarbeiter der Zeitung vertritt die Auffassung, daß Österreich in das vereinigte Deutschland nicht integriert werden solle. Sein Fortbestand ist notwendig wegen seiner slawischen Bevölkerung, deren kulturelle und politische Entwicklung es garantiert. Trotz gewisser Sympathien für die panslawistischen Ideen, ist kein Autor zu finden, der den russischen Absolutismus und seine politischen Bestrebungen befürwortet hätte.

Die Zeitung vertritt den Standpunkt der nationalen Bewegungen. Große Sympathien genießt vor allem die italienische. Sie stellt sich nicht gegen die deutschnationalen Bewegung, sofern diese nicht die Wiederherstellung des ehemaligen mittelalterlichen deutschen Reiches fordert. Nicht wenige Sympathien werden auch den Kroaten zuteil. Gegenüber dem kroatischen Ban Jelačić manifestiert sie nach seiner Unterdrückung des Wiener Oktoberaufstandes eine gewisse Zurückhaltung und Verlegenheit. Den Ungarn rät sie von ihrem Separatismus ab, sie würden in einem ungarischen Staat zu einer Minderheit herabgesetzt. Besondere Sympathien genießt Frankreich. Der Redakteur macht aus seiner Frankophilie keinen Hehl.

Im innenpolitischen Bereich fordert *Sloveniens Blatt* die Abschaffung aller Privilegien, die auf Geburt oder Vermögen beruhen. Sie fordert die Gleichheit vor dem Gesetz und gleiche Chancen für alle Staatsbürger. Fortan sollen Beamte dazu verpflichtet werden, alle zu siezen und mit »Herr« zu titulieren. Besondere Aufmerksamkeit widmet die Zeitung der Jugend. Mit Bedauern stellt sie fest, daß ihre Entwicklung maßgebend von emporstrebenden Supplenten und betagten Köchinnen bestimmt werde sowie von den Arbeiterfamilien, bei denen die Schüler wohnen. Sie setzt sich für ihre schnellere Integration in die bürgerliche Gesellschaft ein. Die Errungenschaften der Revolution wie Rede- und Pressefreiheit, Versammlungsfreiheit, die Bewaffnung der Nationalgarde, sind für die Zeitungsredaktion die wesentlichen Ergebnisse der Revolution und bilden eine Voraussetzung für das Funktionieren einer parlamentarischen Monarchie. Sie befürwortet vorbehaltlos die bürgerliche Revolution, auch die Gewalt, wenn sie unvermeidbar ist. Der republikanischen Staatsordnung ist wenigstens der Redakteur gewogen, für die allerdings eine gewisse kulturelle und politische Entwicklung notwendig sei, die bisher nur Frankreich durchgemacht habe. Die bürgerliche Revolution sei für die Mehrzahl der Autoren auch die einzige Rettung vor dem Proletariat, worunter man in der Zeitung die politisch organisierte Arbeiterschaft versteht, die mit Gewalt die Macht übernehmen und eine undemokratische Gesellschaftsordnung einführen würde.

Im Wirtschaftsbereich setzt sich die Zeitung ein für die Ideen des wirtschaftlichen Liberalismus, dem sich Österreich langsam nähern soll. Besondere Aufmerksamkeit wird dem freien

Geldumlauf gewidmet. Zugleich stellt sie fest, geregelte und öffentliche Finanzen des Staates seien eine Voraussetzung der Demokratie. In dieser Hinsicht nimmt sie sich England und die USA zum Vorbild. Der österreichische Kaiser sollte sich den Interessen der bürgerlichen Gesellschaft unterordnen. Das Heer unterstehe dem Verteidigungsminister, letzterer aber dem Parlament.

Charakteristisch für *Sloveniens Blatt* sind lange theoretische Artikel, die in mehreren Nummern fortgesetzt wurden. Die meisten sollen aus der Feder des Redakteurs Franc Polak stammen. Die Ideen dafür fanden die Autoren in einigen Ljubljanaer, Grazer, Wiener und Prager Zeitungen sowie in den Debatten der Abgeordneten des Wiener Reichsrats. Durch welche Bücher bzw. Zeitungen der Redakteur so sehr für Frankreich begeistert wurde und woher er die Information über die gewaltsame proletarische Bewegung schöpfte, konnten wir nicht herausfinden. Lokale Probleme – Dolenjsko (Unterkrain) zählte 1848 zu den unruhigsten Regionen mit slowenischer Bevölkerung der Monarchie – fanden nur ein schwaches Echo in der Zeitung. Eine Ausnahme bildet die Auseinandersetzung zwischen der nationalen und der uniformierten Bürgergarde in Novo mesto. Letztere war nicht bereit, sich der Führung der ersteren unterzuordnen. Die Zeitung betrachtete das als Nicht-Anerkennung der Revolution, als Eintreten für die Interessen der mittelalterlichen Körperschaften, die in einer bürgerlichen Gesellschaft keine Existenzberechtigung hätten. Da an dieser Auseinandersetzung auch der Zeitungsredakteur persönlich aktiv beteiligt war, wurde er Anfang Dezember aus Novo mesto versetzt. Das hatte auch formal zur Folge, daß die Zeitung am Jahresende ihr Erscheinen einstellte.

Sowohl der Redakteur wie auch der Kreis der Anhänger der Revolution, der ihn unterstützte und zeitweilig auch bei der Zeitung veröffentlichte, waren nicht imstande, die Zeitung in slowenischer Sprache zu redigieren. Die Ursache lag nicht in der Unkenntnis der Sprache, sondern in Schwierigkeiten terminologischer Art, bildete sich doch in der slowenischen Sprache ein entsprechendes Vokabular erst heraus. In seinem Abschiedswort beteuerte der Redakteur, die Zeitung würde 1849 bereits in slowenischer Sprache erscheinen.

Interessanterweise waren auch Artikel in deutscher Sprache stellenweise nicht besonders gut verständlich. Lektor- und Korektorararbeit ließ nämlich zu wünschen übrig. Die Zeitung *Sloveniens Blatt* wurde in der Druckerei Tandler in Novo mesto gedruckt. Ihre Inhaber, Mutter und Sohn, waren Verleger der Zeitung. Von der Auflage und Verbreitung von *Sloveniens Blatt* liegen keine Daten vor. Die erhaltenen Archivexemplare befinden sich in der Narodna in univerzitetna knjižnica (National- und Universitätsbibliothek) in Ljubljana, in der Bibliothek des Narodni muzej (Nationalmuseum) in Ljubljana sowie in der Študijska knjižnica Mirana Jarca (Studienbibliothek Miran Jarc) in Novo mesto.

Boris M. Gombač

TRST-TRIESTE. DVE IMENI, ENA IDENTITETA: SPREHOD ČEZ HISTORIOGRAFIJO O TRSTU 1719–1980

Ljubljana : Narodni muzej; Trst : Tržaška založba, 1993. 181 strani.

Avtor je v svojem delu obdelal problematiko Trsta iz zornega kota historiografije, predvsem italijanske. Knjiga je rezoniran sprehod skozi 200 in več let tržaške zgodovine in se dotika vprašanj iredentizma, fašizma in italijanskega nacionalizma po drugi svetovni vojni, vse do današnjih dni. Zanimivo in aktualno branje bogati še obsežen seznam literature in neposredni uvod, ki govori o nacionalnem vprašanju v Trstu in Primorju.

Članom Zveze zgodovinskih društev Slovenije nudimo pri nakupu ali naročilu knjige 20% popusta!

Knjigo lahko naročite v Narodnem muzeju v Ljubljani (061/221-882)